

SOMA BERICHTENBLAD

41 - September 2008

	EDITO	01	HEEFT HET SOMA NOG EEN TOEKOMST ?
	NECROLOGIE	05	JEAN VANWELKENHUYZEN OVERLEDEN
	EVENEMENT	08	MINISTER LARUELLE EN DE OVERDRACHT VAN HET ARCHIEF VAN HET OF
	FOCUS OP DE DOCUMENTATIE	11	BEHEERSOVEREENKOMST MET HET ALGEMEEN RIJKSARCHIEF
		12	DE JAREN 70 IN ARCHIEF EN BIBLIOTHEEK
		15	DE 'ARABISCHE KWESTIE' IN DE BIBLIOTHEEK
	AANWINSTEN	17	NIEUWE ARCHIEVEN
		19	ARCHIEF "BELGISCH NATIONALISME, FEDERALISME EN ANTISEPARATISME"
		21	FOTOTHEEK
PROJECTEN EN ONTSLUITING		23	DIGITALISERING VAN DE OORLOGSPERS
		25	UW FAMILIESFOTO'S BEWAREN
		26	ONTSLUITING VAN DE COLLECTIE 'BEELD EN GELUID'
	ONDERZOEK	29	HET BELGISCHE GERECHT EN DE TWEE WERELDOORLOGEN
		33	ALGEMEEN SECUNDAIR ONDERWIJS IN BELGIË, 1940-1945
		35	VROUWEN IN DE KOLONIE
		37	ARBEID VAN BELGISCHE VROUWEN IN DUITSLAND, 1940-1945
		39	OPROEP : BELGISCHE VROUWEN IN DUITSLAND
		40	BELGIË EN HET OORLOGSRECHT
		42	HENRI STORCK TIJDENS DE BEZETTING
		44	WEHRMACHTKINDEREN, EEN BELGISCH TABOE ?
WETENSCHAPPELIJK ACTIVITEITEN		46	TWEE COLLOQUIA OVER DE KOLONIALE WERELD
		49	SEMINARIES 2007-2008. DIVERSITEIT EN INTERNATIONALISERING
		51	JONGE HISTORICI OVER KOLONIE, CULTUUR EN GENDER
PUBLICATIES		52	BEG-CHTP. VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG TOT DE JAREN 70
		54	MILITAIRE COLLABORATIE IN FRANSTALIG BELGIË
		56	COLLABORATIE IN LUXEMBURG EN BELGIË
		57	GEHEIME OORLOG VAN DE BELGISCHE SPIONNEN
VRIJWILLIGERS/ CORRESPONDENTEN		58	EEN WELKOME STEUN
VRIENDEN VAN HET SOMA		60	EEN DYNAMISCHE VZW

Het Berichtenblad is een uitgave van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) Luchtvaartsquare 29 1070 Brussel tel 02/556.92.11, fax 02/556.92.00, cegesoma@cegesoma.be. Redactie : Fabrice Maerten m.m.v. Dirk Luyten. Ontwerp : Christophe Lisart. Lay-out : Anne Bernard. Verantwoordelijke uitgever : Rudi Van Doorslaer Jozef Plateaustraat 12 9000 Gent © SOMA.

Foto's op het voorplat en p. 1 : Gauthier Fabri, Nuptial Pictures; p. 5, 8, 9, 13, 18, 20,23, 26, 27, 31, 33, 38, 39, 40, 45, 46, 48, 50, 51, 58 : collectie SOMA; p. 14 : foto Jean Van Lierde, collectie SOMA; p. 22 (boven) : foto Michel De Bremaecker, collectie SOMA; p. 22 (onder) : foto Jean Verstraete, collectie SOMA; p. 25 : collectie SOMA (rechten voorbehouden); p. 30 : collectie Hof van Cassatie; p. 36 : privé-collectie; p. 43 : fonds Henri Storck; p. 61 : collectie Jacques Wynants.

HEEFT HET SOMA NOG EEN TOEKOMST ?

Er zijn meerdere redenen om met tevredenheid op de activiteiten van het SOMA in voorbije jaar terug te blikken. Zowel op documentair als op wetenschappelijk vlak was het een succesjaar. De inhoud van dit *Berichtenblad* getuigt daar ten overvloede van. Nog net voor het schrijven van dit *Edito* werden de archieven van het Onafhankelijkheidsfront naar onze depots overgebracht. Het belang daarvan zal voor iedereen die zich om onze eigentijdse geschiedenis bekommert duidelijk zijn. Zij voegen zich bij de belangrijke collectie van de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen die in loop van 2007-2008 door het SOMA werd verworven. Daarnaast wordt nu reeds gewerkt aan de voorbereiding van een internationaal colloquium dat het SOMA volgend jaar wenst te organiseren naar aanleiding van zijn veertigste verjaardag. Verder in deze tekst leest u daarover meer.

Deze inhoudelijke weelde belet niet dat de toekomst van de instelling, waar ik zelf reeds meer dan twintig jaar werk en waarmee ik in hart en nieren verbonden ben, niet verzekerd is. Het moment lijkt mij dan ook aangebroken om duidelijkheid te scheppen, om de schroom opzij te zetten en de dingen bij hun naam te noemen.

In het laatste *Woord vooraf* dat hij schreef voor het *Berichtenblad* in 2005 (nr. 39/ zomer 2005) sprak mijn voorganger José Gotovitch de hoop uit dat bij het ter perse gaan van zijn tekst de instelling een definitieve plaats zou hebben gekregen in het federale wetenschapsbeleid. In een wat hij noemde een 'aparte en erg persoonlijke toon', herinnerde hij toen aan de vaudeville rond de niet-benoeming van de directeurs-generaal van de Federale Wetenschappelijke Instellingen (FWI) en aan het feit dat het renovatieproject van het nieuwe gebouw van het SOMA zo ongeveer vijftien jaar had aangesleept. Het meest betreunde hij nog dat hij er niet in was geslaagd de instelling een nieuw en stabiel statuut te bezorgen en dat zijn opvolger in een onduidelijk kader zou moeten (blijven) functioneren.

Ondanks de grote inspanningen die sindsdien door velen zijn geleverd, stel ik, zo'n goede drie jaar later, vast dat ik vandaag de meeste van zijn woorden zondermeer kan kopiëren. Ook mijn bedoeling was en is het – en ik citeer hier opnieuw Gotovitch' tekst – om de **specifieke opdrachten van het SOMA te blijven uitvoeren, om de eigen identiteit van de instelling te bewaren en om te behouden wat in een goede 40 jaar is opgebouwd aan archiefcollecties, bibliotheekmaterialen, audiovisuele collecties, onderzoeksprojecten en publicaties.**

Na het exploreren van diverse pistes in een complex juridisch kluwen, BHV waardig, kwam uiteindelijk een oplossing naar voren die aan de hierboven opgesomde voorwaarden voldeed: een staatsdienst met afzonderlijk beheer gehecht aan de Programmatorische Overheidsdienst (POD) Wetenschapsbeleid. Ongetwijfeld zal aan deze oplossing geen juridische schoonheidsprijs worden toegekend. Daartegenover staat wel dat dit nieuwe statuut het mogelijk maakt dat het SOMA zijn werk van vier decennia kan verder zetten, met dezelfde dynamiek, met dezelfde wetenschappelijke excellentie, met dezelfde maatschappelijke relevantie. Want de voorwaarde om dat te kunnen blijven doen luistert naar één naam : **autonomie en dat zowel op wetenschappelijk, financieel als op technisch vlak.** Deze drie elementen zijn trouwens **onlosmakelijk** met elkaar verbonden, zij vormen de *conditio sine qua non* om het klimaat te scheppen waarin het SOMA zijn niet zelden delicate opdracht van kritische reflectie op het recente verleden kan blijven uitvoeren, waarmee het zijn geloofwaardigheid t.a.v. zijn universitaire partners in België en in Europa kan blijven behouden en waarmee het zijn maatschappelijke rol in het federale België verder kan blijven spelen.

Kan het SOMA zijn toekomst dan niet veilig stellen door te fuseren met een bestaande FWI, bijvoorbeeld het Algemeen Rijksarchief (ARA) of de Koninklijke Bibliotheek (KB) ? Dit is een belangrijke vraag die mij reeds dikwijls werd gesteld. Ik antwoord daar dit op: wanneer het zou mogelijk zijn aan de hier geformuleerde basisvoorwaarden tegemoet te komen en deze in een reglementair/juridische tekst te gieten, dan kan het antwoord alleen maar positief zijn. Maar kan dat

wel ? Want hoe nauw de drie federale documentaire instellingen ogenschijnlijk ook verwant zijn, de verschillen blijven groot.

De wetenschappelijk/maatschappelijke missie van het SOMA, zoals ze vorig jaar door de Wetenschappelijke commissie werd gedefinieerd, gaat in wezen over het intellectuele en documentaire erfgoed van de strijd tussen democratie en antidemocratie in de vorige eeuw. Deze strijd heeft van de twintigste eeuw dé eeuw van geweld en genocide in het bestaan van de mensheid gemaakt. Natuurlijk focust onze kleine instelling daarbij op de Belgische invalshoek, maar dan zonder het brede spectrum van de Europese- en wereldgeschiedenis uit het oog te verliezen. Dit is en blijft naar mijn mening een allerbelangrijkste opdracht, die geen verdunning hoeft en die tevens een totaal ander uitgangspunt heeft als de archivalische/documentaire/wettelijke opdrachten van het ARA en de KB. **Hoeveel raakpunten en samenwerkingsmogelijkheden het SOMA ook heeft met zijn grote broers: hun missies, hun geschiedenis en hun cultuur zijn en blijven zeer verschillend.**

Het SOMA had van bij zijn ontstaan in 1967/69, toen het nog Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog werd genoemd, een specifieke missie die tegelijkertijd veel enger, maar anderszins ook breder was dan die van het ARA en de KB : onderzoek, documentatieverwerving en maatschappelijke betekenis waren er onlosmakelijk met elkaar verweven, maar werden specifiek toegespitst op het wereldconflict dat nog fel de geesten en de harten beroerde. De combinatie van een documentaire werking enerzijds en

onderzoek anderzijds, betekende voor het SOMA dat er diende gezocht te worden naar een evenwicht, zowel in de structuur van de instelling als in de werking van het personeel, waarin beide activiteiten konden gedijen. De ene activiteit vroeg om een duidelijke organisatie en een grote stabiliteit, de andere vroeg om vrijheid en een constante drang naar kritische vernieuwing. Het is deze combinatie die in de loop van de jaren heeft geleid tot de specifieke arbeidscultuur van het SOMA.

Onderzoekinstellingen met precies dezelfde kenmerken die zich ontfermden over de oorlogsgeschiedenis werden, meestal veel vroeger dan in België, in zo goed als alle West-Europese landen opgericht. **Steeds gebeurde dat los van de nationale archieven en bibliotheken.** Met hen, en in het bijzonder met het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en het *Institut d'Histoire du Temps présent* in Parijs, is het SOMA in de loop van die vier decennia steeds nauw blijven samenwerken. Allen hebben zij ondertussen ook in min of meerdere mate hun onderzoeksdomeinen verbreed. Zij volgden hiermee een evolutie in de visie op de plaats van de Tweede Wereldoorlog in de globale geschiedenis van de vorige eeuw. Die oorlog kreeg een plaats tussen andere conflicten – van de Grote oorlog, over de dekolonisatie tot 1989 – en werd meer en meer losgekoppeld van zijn eng nationaal kader om in een vergelijkend perspectief geplaatst te worden.

Maar deze evolutie betekent niet dat een specifieke wetenschappelijke en documentaire benadering van de 'totalitaire' periode in Europa in de vorige eeuw geen blijvende aandacht

en 'investering' verdient. In de voorbije jaren konden wij immers vaststellen dat precies dezelfde weg werd gevolgd in andere Europese landen die brutaal werden geconfronteerd met de bezwaarde erfenis van de twintigste eeuw. Ik geef hier twee erg verschillende voorbeelden. Vooreerst de creatie in 1998 van het *Institute of National Remembrance* in Warschau, dat zich tot doel stelt onderzoek te verrichten naar (en de herinnering te bestendigen van) de totalitaire periode uit de Poolse geschiedenis onder het nazisme en het communisme. Andere Centraal- en Oost-Europese landen, zoals Tsjechië, Slowakije en Hongarije, hebben inmiddels het Poolse voorbeeld gevolgd. Even belangrijk en interessant is de opening in juni 2008 in Salamanca van het *Centro Documental de la Memoria Histórica*, het grote archief en documentatiecentrum van de Spaanse burgeroorlog (1936-1939). Ook in Spanje werd vanuit een symbiose van wetenschappelijke en maatschappelijke motieven beslist een **specifiek documentatiecentrum** te creëren over de geschiedenis van een burgeroorlog die reeds meer dan zeventig jaar geleden ontbrandde en waarvan de emotionele en ideologische wonden vandaag nog steeds niet zijn geheeld.

Het SOMA stelt zich tot doel met deze nieuwe instellingen nauwe contacten aan te knopen en met hen samenwerkingsverbanden te creëren. Volgend jaar, in 2009, viert het de veertigste verjaardag van het opstarten van zijn activiteit met een internationaal colloquium dat een *status quaestionis* wil opmaken van het onderzoek in Oost- en West-Europa naar de '*Age of Extremes*' (Eric Hobsbawm). Het zal de titel voeren : '*War and Society in Twentieth Century Europe, part 1*'. In 2010, wanneer België opnieuw

het voorzitterschap van de Europese Unie zal waarnemen, volgt het tweede deel van dit colloquium, toegespitst op de lange termijngevolgen van de Europese oorlogen in de twintigste eeuw.

Met dit alles zal het duidelijk zijn dat het SOMA nog vele mooie toekomstplannen en – perspectieven heeft, maar dat, na zo vele jaren van onduidelijkheid en onzekerheid, het nu tijd wordt om de toekomst van de instelling te waarborgen. **Het SOMA heeft zijn hoop gesteld op de verwezenlijking van het plan tot integratie in de POD Wetenschapsbeleid als staatsdienst met afzonderlijk beheer.** De teksten zijn geschreven, de posities zijn gekend. De budgettaire situatie van de federale huishouding, en dus ook van het Federale wetenschapsbeleid, is precair. Dat verhoogt ook de concurrentie tussen de FWI's en bemoeilijkt mede een landing voor het SOMA. **Wat het SOMA aan middelen vraagt blijft verhoudingsgewijs bijzonder bescheiden, maar zijn levensvatbaarheid is onlosmakelijk verbonden met het verwerven van het nieuwe statuut. Het is nu aan de politieke verantwoordelijken en in de eerste plaats aan de voogdijminister van het SOMA, Sabine Laruelle, om in deze een keuze te maken. De vraag die zich daarbij stelt is eigenlijk eenvoudig : kan het SOMA, na 40 jaar, eindelijk de zuurstof krijgen om in België, en een beetje ook in Europa, zijn rol te blijven spelen ?**

Rudi Van Doorlaer
Directeur, 20 juni 2008

DE EERSTE DIRECTEUR VAN HET SOMA, JEAN VANWELKENHUYZEN, IS OVERLEDEN

Op 21 februari 2008 is in Brussel de man overleden die het SOMA, toen nog Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, in 1969 op de sporen zette en tot 1989 leidde. De beschrijving van zijn leven valt in grote mate samen met die van de eerste twintig jaar van het Centrum.

Jean Vanwelkenhuyzen wordt op 27 maart 1927 in Brussel geboren. Hij behaalt in 1953 aan de ULB het diploma van licentiaat in de politieke en diplomatieke wetenschappen. Hij komt snel in dienst van de administratie van de ULB en behaalt nog het diploma van licentiaat in de handels- en financiële wetenschappen.

Vanaf het begin van de jaren 1960 interesseert hij zich voor de Tweede Wereldoorlog. Hij staat in nauw contact met professor Jacques Willequet en wordt betrokken bij de activiteiten van het Nationaal Centrum voor de Geschiedenis van beide

Jean Vanwelkenhuyzen,
1927-2008

wereldoorlogen, dat door diezelfde Brusselse historicus wordt geleid. Dit kleine centrum ligt aan de basis van het latere SOMA. Het is dus geenszins verwonderlijk dat Vanwelkenhuyzen kandidaat is om het in december 1967 opgerichte Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog te leiden.

Jean Vanwelkenhuyzen wordt directeur in november 1968, maar het nieuwe Centrum begint zijn activiteiten pas in juni 1969. Het is de start van een geschiedenis van vooral successen, maar soms ook van mislukkingen in de relatie tussen directeur en instelling. Vanwelkenhuyzen wacht geen gemakkelijke taak. Het is zijn opdracht om een onderzoeks- en documentatiecentrum uit te bouwen rond een thematiek, de Tweede Wereldoorlog, waarvan de perceptie het land diepgaand verdeelt. De repressie van de collaboratie met de bezetter en de koningskwestie worden op een heel uiteenlopende manier geïnterpreteerd door politiek links en politiek rechts en door Vlamingen en Franstaligen. Het is voor de directeur van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog niet altijd gemakkelijk om boven deze tegenstellingen te staan.

Aan troeven ontbreekt het de directeur nochtans niet. Die blijken heel nuttig te zijn voor het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, vooral in de beginjaren. Zijn sociaal milieu – de Franstalige Brusselse burgerij – en zijn zin voor diplomatie stellen hem in staat uitstekende contacten te leggen met de vaderlandslievende verenigingen en met de leidende kringen van het land in de jaren zestig. Zijn overtuiging dat de nieuwe instelling

van groot belang is, vertaalt hij in een bijzonder efficiënte verdediging van het Centrum bij de overheden. Het Centrum krijgt de nodige financiële en menselijke middelen, kan zeer rijke archieven verwerven en kan personen interviewen die tijdens de oorlog sleutelposities bekleed hebben. Ook de afwezigheid van daadwerkelijke inmenging van de leden van de vaderlandslievende verenigingen van de wetenschappelijk commissie in het onderzoeksbeleid van het Centrum kan de directeur op zijn actief schrijven. Hij is vlot en dat vergemakkelijkt de integratie in internationale cenakels, in het bijzonder het Internationaal comité voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, waarvan hij tussen 1975 en 1985 secretaris-generaal en van 1985 tot 1987 voorzitter is. In 1988 is hij het enige Franstalige lid van de commissie die is ingesteld om de houding van de Oostenrijkse president Kurt Waldheim tijdens de bezetting te onderzoeken. De vele functies dragen ongetwijfeld bij tot de uitstraling van het Navorsingscentrum in het buitenland.

Vanuit een andere optiek zien sommigen deze kwaliteiten als tekortkomingen. Jean Vanwelkenhuyzen roept heel snel wantrouwen in Vlaanderen op omwille van zijn afkomst en de moeilijkheid om zich in het Nederlands uit te drukken. Het web van spanningen dat jaar na jaar wordt opgebouwd, bereikt een hoogtepunt eind jaren 1980 rond de positie en de opstelling van Vanwelkenhuyzen tegenover de geschiedschrijving over de houding van Leopold III tijdens de oorlog. De militaire en diplomatieke historicus, specialist van de minutieuze analyse van de gebeurtenissen die geleid hebben tot de capitulatie van het

Belgisch leger op 28 mei 1940, is een vurig verdediger van de politiek van de Koning. Voor sommigen is het probleem dat hij zijn geprivilegieerde relaties met de royalistische kringen en vooral zijn positie als directeur van het Centrum, gebruikt en misbruikt om zijn ideeën te verspreiden en wie er anders over denkt aan te vallen.

Wellicht vanuit de bekommernis om het beeld in stand te houden van een man die voor Jean Vanwelkenhuyzen waarden en een maatschappijmodel vertegenwoordigt die in hoge mate bedreigd worden, begaat hij in elk geval een onhandigheid. Hij koopt, met geld van het Centrum, van een naaste medewerker van Leopold III documenten aan die de Koning in een slecht daglicht stellen en houdt die documenten vele jaren verborgen. De affaire leidt in 1989 tot het unanieme verzoek van de wetenschappelijke commissie aan voogdijminister Louis Tobback om Vanwelkenhuyzen te ontheffen uit zijn directeursfunctie. Tobback gaat op de vraag in. Tot zijn pensioen in maart 1992 wordt Vanwelkenhuyzen officieel belast met wetenschappelijke zendingen.

Het kan verwondering wekken dat de universitaire wereld een man afwijst die grote diensten bewezen heeft aan de instelling. Jean Vanwelkenhuyzen, wiens werkkraacht door verschillende bronnen geroemd wordt, beschikt ongetwijfeld niet over voldoende intellectuele en menselijke souplesse om zich op een efficiënte manier aan te passen aan de snelle evolutie van een Centrum dat na verloop van tijd meer nood heeft aan een uitstekend coördinator en een historicus, die de nieuwe oriëntaties in het onderzoek volgt, dan aan een man van

public relations die aan zijn zekerheden vasthoudt.

Jean Vanwelkenhuyzen, verlost van wat hijzelf ongetwijfeld zag als de last van het directeurschap, ontwikkelt zich tot aan zijn dood verder als zelfstandig onderzoeker. Hij wordt in 1978 doctor in de politieke en diplomatieke wetenschappen met het proefschrift *Les avertissements qui venaient de Berlin (9 octobre 1939-10 mai 1940)* en schrijft vanaf het einde van de jaren 1980 meerdere werken over de periode tussen het aan de macht komen van Hitler en de nederlaag van mei-juni 1940. Aan de vooravond van zijn overlijden publiceert hij nog het eerste deel van een trilogie, *Le gâchis des années 30. 1933-1937*. Trouw aan zijn praktijk als historicus levert Vanwelkenhuyzen een tegelijk conventionele en robuuste studie af over de context van de toenemende spanningen in Europa bekeken vanuit Belgisch standpunt. Sommigen, in het bijzonder professionele historici, verwijten hem een klassiek psychologisme dat ertoe neigt de geschiedenis terug te brengen tot een louter subjectieve kwestie. Toch moet de minutieuze manier van analyseren onderlijnd worden, op basis van betrouwbare bronnen, wat toelaat de historische realiteit vanuit een bijna klinische invalshoek te beschrijven.

Het is moeilijk vandaag de betekenis van Jean Vanwelkenhuyzen voor het historisch onderzoek in te schatten. Wel zeker is dat hij veel zal hebben bijgedragen aan de initiële ontwikkeling van een Centrum dat hopelijk nog lang grote diensten zal bewijzen aan de verschillende gemeenschappen van het land.

Fabrice Maerten

BEZOEK VAN MINISTER LARUELLE naar aanleiding van de overdracht van het archief van het Onafhankelijkheidsfront

Met een officieel bezoek op 25 juni 2008 aan het SOMA naar aanleiding van de neerlegging van het archief van het Onafhankelijkheidsfront (OF), heeft minister van Wetenschapsbeleid Sabine Laruelle blijk gegeven van haar belangstelling voor het Centrum. Deze overdracht levert een belangrijke bijdrage aan de bewaring van het Belgisch democratisch erfgoed van de 20ste eeuw. De minister maakte van de gelegenheid gebruik om met de directeur te overleggen over het toekomstige statuut van

de instelling en de begroting voor 2009.

De officiële overdracht van het archief van het Onafhankelijkheidsfront aan het SOMA, in aanwezigheid van minister Laruelle en de leiders van het OF, kan zonder enige twijfel een gebeurtenis van uitzonderlijk belang worden genoemd. Het OF was de belangrijkste burgerlijke verzetsbeweging in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. De gift, die een gevolg is van het akkoord dat het SOMA en zijn toenmalige directeur José Gotovitch in 1996 afsloot met de verantwoordelijken van het OF, voegt een nieuwe topcollectie toe aan

Toespraak van minister Laruelle tijdens de persconferentie op 25 juni 2008 naar aanleiding van de officiële overdracht van het archief van het OF aan het SOMA. Van links naar rechts : minister van Wetenschapsbeleid Sabine Laruelle, Rudi Van Doorslaer directeur van het SOMA en nationaal secretaris van het OF Michel Vanderborght.

Ondertekening van de overeenkomst over de overdracht van het archief van het OF aan het SOMA. Van links naar rechts : Gerard Corthouts (adjunct nationaal secretaris van het OF), Rudi Van Doorslaer (directeur van het SOMA), Michel Vanderborght (nationaal secretaris van het OF) en Dirk Martin (hoofd van de Afdeling documentatie van het SOMA).

de zeer rijke verzameling van archieven van verzetsbewegingen uit de Tweede Wereldoorlog van het SOMA.

Het OF en zijn archief

Het OF werd opgericht in de lente van 1941, nog voor het begin van de Duitse aanval op de USSR op 22 juni van dat jaar. De rol van de Kommunistische Partij van België (KPB) in deze beweging was van meet af aan bepalend. Dit bleef ook zo in de latere bezettingsjaren omdat de uiteindelijke doelstelling, het vormen van een breed front met andere partijen, nooit kon worden gerealiseerd. Wel traden vertegenwoordigers van andere politieke partijen tot het OF toe, maar dan ten persoonlijke titel (zie JOSÉ GOTOVITCH, *Du Rouge au Tricolore. Les Communistes belges de 1939 à 1944. Un aspect de l'histoire de la Résistance en Belgique*, Brussel, Éditions Labor, 1992).

In werkelijkheid evolueerde het OF tot een koepelorganisatie waaronder een brede waaier aan organisaties ressorteerden. De Gewapende Partizanen (GP) vormden

de gewapende arm van de beweging. De Patriottische Milities (PM) werden aan het eind van de oorlog opgericht ter ondersteuning van de geallieerden bij de bevrijding. Daarnaast vonden er heel wat burgerlijke verzetsgroepen onderdak. Vermelden wij o.m. Solidariteit, de Syndicale Strijdcomités, *Wallonie Libre*, het Joodsch Verdedigingscomité, LOMO (Leraren Officieel Middelbaar Onderwijs), het sluikeblad *Front* en verenigingen van kunstenaars, intellectuelen, jongeren, enz.

Het huidige OF is de beheerder van de archieven van veel van deze groeperingen. Hun archiefbestanden werden op verscheidene tijdstippen in de voorbije zestig jaar samengevoegd. Rond 1956 ontstond de confederatie Onafhankelijkheidsfront/PM/GP. Vanaf dan zetelden de drie bewegingen samen. De archieven van de meeste andere organisaties werden in het begin van de jaren 1970, bij de oprichting van het Nationaal Museum van de Weerstand, aan de bestaande collecties toegevoegd (Zie JORG TIMMERMAN, *Inventarisering van het archief van het Onafhankelijkheidsfront*

berustend in het Huis van het Verzet - Nationaal Museum van de Weerstand VUB/UGent/KUL. Interuniversitaire Gespecialiseerde Opleiding in Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, 2005).

De OF-archieven zijn reeds gedeeltelijk geïnventariseerd. De algemene staat van bewaring in het Museum van de Weerstand liet echter te wensen over. De ontoereikende accommodatie deed het huidige bestuur van het OF ertoe besluiten dit historisch interessant en rijk archief aan het SOMA over te dragen.

Inhoud van de overgedragen archiefonderdelen

Dit uitgebreide archief bestrijkt voornamelijk de naoorlogse periode. Tijdens de oorlog werden uit noodzaak weinig documenten aangemaakt en veel vernietigd. Bijgevolg getuigt het archief van het OF en zijn aangesloten organisaties vooral van de activiteiten die de beweging vanaf de bevrijding ontplooiden. Er is heel wat materiaal aanwezig over het opstellen van erkenningsdossiers, de verzoeken tot schadevergoedingen, enz. De strijd tegen de collaboratie en later tegen extreemrechts, maar ook de vele herdenkingen van het verzet, laten hun sporen na in de documenten. Omwille van het belang van de communistische beweging in het OF is de link met de Koude Oorlog trouwens nooit veraf.

De OF-archieven bevatten ook enkele opmerkelijke, maar enigszins losstaande bestanddelen. Vooreerst zijn er de in rode mappen gehulde "epuratie-dossiers". Deze "onderzoeksdossiers" bevatten rijk, soms zelfs vooroorlogs materiaal betreffende personen verdacht van banden met nazi-

Duitsland. Verder zijn er ondermeer een collectie clandestiene pers, de archieven van de Vriendenkring van de Overlevenden van het concentratiekamp Dachau, stukken m.b.t. (Joodse) Verborgenen kinderen, stukken over en van krijgsgevangenen van het Sovjetleger in het Belgische verzet, een fonds van de Internationale Federatie van Verzetstrijders/Antifascistische Vereniging en ten slotte de archieven van de Vriendenkring van Oud-Spanjestridders, die alle in de loop van de naoorlogse periode aan het OF werden afgestaan.

In samenspraak met de directeur van het Joods Museum voor Deportatie en Verzet te Mechelen werd beslist om de daar bewaarde, maar door het OF gevormde, documenten m.b.t. Joden in het verzet in de oorspronkelijke archiefbestanden te herintegren.

Aangezien het OF nog steeds actief is als belangenvereniging (erkenningdossiers, herdenkingsplechtigheden...) besliste het bestuur van de vereniging om het dynamische en halfdynamische archief ter plaatse te laten in de Van Lintstraat 14 te 1070 Brussel (Anderlecht). Dit heeft vooral betrekking op de erkenningdossiers van de Gewapende Partizanen en de Patriottische Milities. Ook het recente administratieve archief blijft op dit adres bewaard. Wat het overgedragen archief betreft, zal het SOMA instaan voor de verdere ordening en inventarisatie, om het aldus beschikbaar te maken voor wetenschappelijk onderzoek.

Lawrence Van Haecke

BEHEERSOVEREENKOMST MET HET ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

Op 31 december 2007 werd een belangrijke beheersovereenkomst tussen het Algemeen Rijksarchief (ARA) en het SOMA van kracht. Deze overeenkomst regulariseert de bewaargeving bij het SOMA van publiekrechtelijk archief (ministeries, openbare instellingen enz.) dat in de loop der jaren door de Rijksarchieven en het voormalige Auditoraat-generaal (militair gerecht) bij het SOMA werd gedeponereerd.

In onderling overleg werd besloten bestanden die deel uitmaken van archief eertijds bewaard in het ARA terug naar het Rijksarchief over te brengen. Er werd tevens overeengekomen dat een groot deel van de publiekrechtelijke bestanden die in de oorlogsjaren gevormd werden (en geen deel uitmaken van een groter geheel dat bij het ARA berust) in bewaargeving op het SOMA blijven.

De overgebrachte bestanden worden hier kort samengevat (voor de volledige lijst, zie website www.cegesoma.be, rubriek Collecties, deelrubriek Aanwinsten/Projecten, artikel Beheersovereenkomst met het Algemeen Rijksarchief).

Van bestanden gevormd in het Auditoraat-generaal gaat een omvangrijke collectie persknipsels en persbulletins van Winterhulp en het Commissariaat-generaal voor 's Lands Wederopbouw naar het ARA. Van archief dat in het ARA werd bewaard vooraleer het in het SOMA gedeponereerd werd, gaan terug naar het moederhuis

deelarchieven van :

- ministeries en diensten na de bevrijding [Binnenlandse Zaken, Ravitailering, Landbouw, Landsverdediging (Dienst van de Weerstand)];
- functioneel gedecentraliseerde diensten (Belgisch commissariaat expo New York 1939, *Office de récupération économique*);
- officiële instellingen 1940-44 (textiel- en ambachtscentrale);
- Belgische overheden in Groot-Brittannië (Staatssecretariaat bevoorrading, Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid).

Dirk Martin

DE JAREN 70

Een collectiedomein in volle ontwikkeling

Na de heroriëntering van het SOMA, ingezet met de naamsverandering in 1997 en bevestigd in het *mission-statement* uit 2006, zijn de jaren zeventig één van de nieuwe aandachtspunten van de instelling geworden. Dat geldt voor de archieven, ook al ligt daar het accent op de jaren veertig, maar vooral voor de bibliotheek die de laatste jaren talrijke werken over de jaren 1970-1980 heeft aangekocht.

De aandacht in de collectievorming voor de jaren zeventig vloeit voort uit het groot aantal conflicten en de politieke radicalisering die kenmerkend zijn voor dit decennium. De oorlog in Vietnam is een voor de hand liggend voorbeeld, maar ook bepaalde vormen van terrorisme bereiken in de jaren zeventig een hoogtepunt.

Recent werden dan ook heel wat nieuwe publicaties aangekocht over Italië (Antoni NEGRI, *Books for burning. Between Civil War and Democracy in the 1970's in Italy*, London/New York, Verso, 2005), maar vooral over Duitsland. De Duitse wetenschappelijke productie is in België te weinig bekend, maar politologen en historici hebben grondige en vernieuwende studies geschreven over het terrorisme en de *Ausserparlamentarische Opposition* : citeren we de studie van Ulrike Meinhofs dochter Bettina Röhl over de betrokkenheid van haar ouders bij het radicaal-linkse blad *Konkret* (Bettina RÖHL, *So macht Kommunismus spass! Ulrike Meinhof, Klaus Rainer Röhl und*

die Akte Konkret, Hamburg, Europäische Verlaganstalt, 2005), de biografie van Andreas Baader van Klaus Stern en Jörg Hermann (*Das Leben eines Staatsfeindes*, München, DTV, 2007) en de nieuwe uitgave van de geschiedenis van de SDS, de studentenvakbond waarvan Rudi Dutschke in 1968 de leiding had (Tilman P. FICHTER, Siegward LÖNNENDONKER, *Kleine Geschichte des sds. Der Sozialistische Studentenbund von Helmut Schmidt bis Rudi Dutschke*, Essen, Klartext, 2007).

De jaren zeventig mogen niet gereduceerd worden tot geweld en terrorisme, het is ook een periode waarin extreemlinkse partijen sterk op de voorgrond treden. Hun geschiedenis wordt nu geschreven. De studie van Jean Paul SALLES, *La Ligue communiste révolutionnaire* uitgegeven in 2005 bij de *Presses Universitaires de Rennes* is er een voorbeeld van. In de jaren zeventig groeit ook een echte jeugdcultuur. De bundel *Between Marx and Coca-Cola* onder redactie van Axel Schildt en Detlef Siegfried, een uitgave van Berghahn books uit 2006, brengt het fenomeen in een aantal Europese landen in kaart.

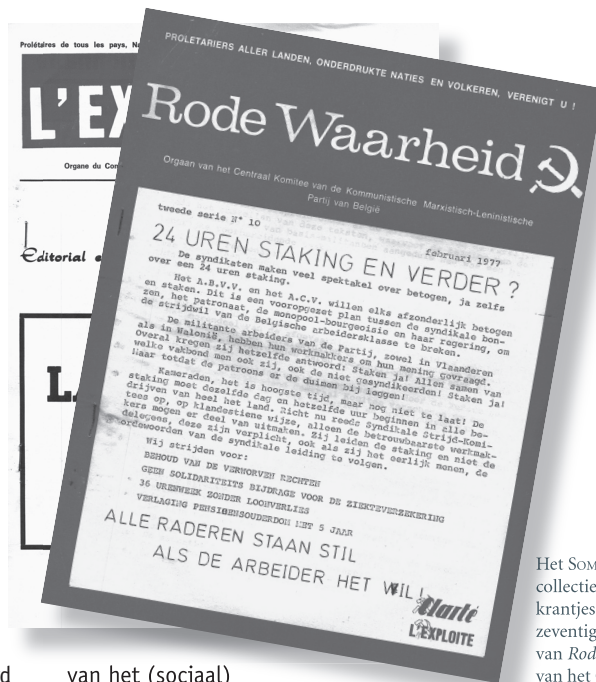
De jaren 1970-1980 zijn ook een periode van maatschappijkritiek en een roep naar seksuele ontvoogding. Een aantal klassiekers en meer zeldzame werken uit die periode vinden we terug in de bibliotheek van het SOMA : Hans Achterhuis' *Markt van welzijn en geluk, Het Communeboek*, een studie van Frans Becker en Johan Frieswijk over bedrijven in eigen beheer en een bundeling van teksten van

Dom Helder Camara om er maar enkele te noemen. Het SOMA kon talrijke boeken uit die periode aan de collectie toevoegen dank zij de Antwerpse Consciencebibliotheek, die de boeken van het ministerie van Onderwijs verwierf en ons toeliet daaruit een selectie te maken.

Om het lopend onderzoek over de jaren zeventig op de voet te volgen kan de lezer gebruik maken van de tijdschriftencollectie. Naast de grote internationale historische tijdschriften is het SOMA ook geabonneerd op gespecialiseerde tijdschriften zoals *Sozial Geschichte* en *Mittelweg 36*, het blad van het *Hamburger Institut für Sozialforschung* waar ook onderzoek over de jaren zeventig gebeurt. Pas nog verwierven we een belangrijke collectie blaadjes van Belgische (Vlaamse en Franstalige) extreemlinkse bewegingen (maoïsten, trotskisten, revolutionaire christenen), van het einde van de jaren zestig tot de vroege jaren tachtig.

Wat de archiefcollectie van het SOMA betreft, vormen de jaren zeventig niet te kern. Toch zijn een aantal fondsen interessant voor de studie van de periode 1970-1980.

Het hoeft niet te verwonderen dat verschillende archiefbestanden uit die periode nog met de nasleep van de Tweede Wereldoorlog te maken hebben. Het gaat hier vooral om bestanden afkomstig van verenigingen en vriendenkringen van oud-verzetslui, oud-politieke gevangenen en verplicht tewerkgestelden en oud-militairen (ook Koreavrijwilligers). In de jaren zeventig waren hun leden nog springlevend, wat vele initiatieven van die verenigingen voor de verbetering

Het SOMA verwierf pas een collectie extreemlinkse krantjes uit de jaren zestig en zeventig. Hier een exemplaar van *Rode Waarheid*, orgaan van het Centraal Komitee van de Kommunistische Marxistisch-Leninistische Partij van België.

van het (sociaal) statuut verklaart. Ook de herinneringscultuur was bij hen en bij een aantal van hun topfiguren in goede handen (Colson, Pilaet...). Op breder maatschappelijk vlak zijn de zgn. vaderlandslievende verenigingen belangrijk voor hun verdediging van de belgitude en hun strijd tegen extreemrechts. De activiteiten en impact van dit in de jaren zeventig toch niet onbelangrijk deel van het maatschappelijk middenveld kunnen dus via hier aanwezige bronnen vrij goed onderzocht worden.

Een doorwerking van de Tweede Wereldoorlog is uiteraard ook vast te stellen in de historiografie en de media van de jaren zeventig, het tijdperk toen in België de wetenschappelijke geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog eindelijk een boost kreeg. Ook dit vindt men terug in de op SOMA bewaarde archieven. Er hoeft maar verwezen te worden naar de onderzoeksarchieven van bv. José Gotovitch (*L'An 40*) en Albert De Jonghe (*Hitler en het politieke lot van België*), of naar de eerste BRT-uitzendingen over "België in de Tweede Wereldoorlog" waarvan het productiearchief hier bewaard wordt.

Een pacifistisch vergadering met, in het midden, Jean Van Lierde.

De themata die via SOMA-archief kunnen onderzocht worden, gaan echter verder dan de verwerking van oorlog en bezetting. De opkomst van extreemrechts en de doorwerking van het neofascisme in het decennium 1970-1980 is een problematiek die bv. via het volumineuze bestand Hugo Gijssels, recent ontsloten door An Stas en Mathieu Magherman, gedetailleerd aan bod kan komen. Ook voor wat men onder de noemer van “nieuwe sociale bewegings” en tiers-mondisten zou kunnen onderbrengen, is het SOMA-archief interessant. Denken wij in het bijzonder aan de insteek mensenrechten en onderwijs (Devaux, De Coster), vredesbeweging en gewetensbezwaarden (Van Lierde) en steun aan de oppositie in Congo en Noord-Afrika (Van Lierde, Legrève). Vanuit een andere invalshoek bewaart het SOMA ook het archief van het Bureau van protestantse kerken en missies in Centraal Afrika. Tenslotte moet verwezen worden naar de thematiek van de barsten in België. In die context verwierf SOMA via het

acquisitieproject van Mathieu Roeges steeds meer archief van naoorlogse organisaties die van de verdediging van het unitaire België hun levensdoel maakten. Het archief van enkele topdiplomaten sluit daar min of meer bij aan.

Afsluitend kan gesteld worden dat in het SOMA-archiefbezit omtrent de jaren zeventig heel wat onderzoek mogelijk is dat focust op problematieken die te maken hebben met de blijvende gevolgen van oorlog en bezetting, ook wat de collectieve herinnering aangaat, en met de impact van groepen en personen die niet terecht konden in de zgn. zuilarchieven.

Alain Colignon/Dirk Luyten/Dirk Martin

DE BIBLIOTHEEK VAN HET SOMA

Een instrument voor de studie van de 'Arabische kwestie' in de twintigste eeuw

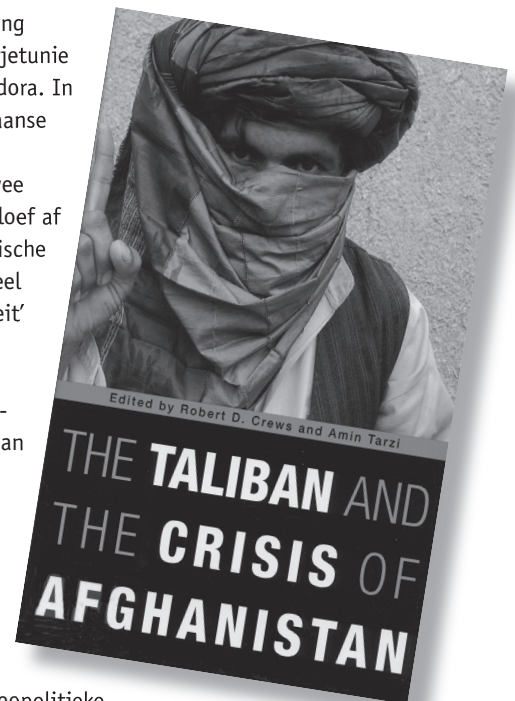
De stelling dat de nazi-ideologie in de rassenpolitiek tijdens de Tweede Wereldoorlog de meest extreme toepassing kende is niet nieuw. De bibliotheek van het SOMA telt dan ook talrijke werken over de judeocide. Nu de afstand tot de oorlog groter is geworden, geldt de moord op de Joden voor een deel van de Westerse opinie terecht of ten onrechte als de archetypische uitdrukking van de politieke barbarij van de korte twintigste eeuw. De media spelen in dit proces eveneens een rol.

De officiële erkenning van een joodse staat na de *Shoah* (1947-1948) en de verdeling van Palestina die ermee samenhang, deed onvermijdelijk een 'Arabische kwestie' ontstaan. De geboorte van de nieuwe staat liep niet van een leien dakje en viel niet uit de lucht: de directe antecedenten waren de Balfour-verklaring (1917) en het uiteenvallen van het Ottomaanse Rijk. Het ging niet om een filantropische geste waarbij de grootmachten 'land zonder volk voor een volk zonder land' ruilden. De Arabische kwestie evolueerde en kristalliseerde in een Palestijnse kwestie, een mix van verloren oorlogen, exil van bevolkingsgroepen en sociale chaos die kaderde in de 'Koude Oorlog' van het 'Westen' tegen de USSR. De identitaire frustraties die het verdeelde en gemarginaliseerde 'mohammedaanse' Oosten, tegenover het 'christelijke', arrogante Westen plaatsten, dat zeker was

van zijn technologisch overwicht, zijn eveneens een deel van de bredere context. De getormenteerde dialoog van Israël en Ismaël, die nog complexer werd door buitenlandse interventies, beroerde meer en meer het geweten van de Europese intellectuelen. Deze intellectuelen waren bereid om even niet naar hun geweten te luisteren wanneer tijdelijke geopolitieke evenwichten in het Nabije Oosten (na 1948, na 1956, na 1973...) daartoe aanleiding gaven. Bepaalde aspecten van de Arabische kwestie konden ze echter niet blijven negeren.

Zo opende de krachtmeting tussen de USA en de Sovjetunie meerdere dozen van Pandora. In de Arabisch-mohammedaanse ruimte van Tripoli tot Kaboel probeerden de twee supermachten elkaar de loef af te steken via antagonistische facties waarbij niet te veel gelet werd op de 'kwaliteit' van de respectieve geallieerden/cliënten. Een mohammedaans neo-fundamentalisme, ontstaan in de schaduw van de Amerikaanse paraplu, zwermde overigens in de eindfase van de 'Koude Oorlog' uit naar Afghanistan, later Pakistan... Daarmee en met een aantal andere geopolitieke kwesties moet de bibliotheek van het SOMA

Afghanistan en de Taliban : een actueel thema in de bibliotheek van het SOMA.

rekening houden bij de collectievorming. In de geschiedenis hangt alles met alles samen op voorwaarde dat het onderzoeksveld ingeschreven wordt in een duidelijk historisch en normatief kader. Een voorbeeld : het trefwoord 'Relaties Joden-Arabieren' (dat 8 varianten telt) uit onze thesaurus levert 57 beschrijvingen op van boeken en artikelen. Het trefwoord 'Israëliisch-Arabische conflicten' (23 varianten) leidt naar 40 referenties. Ook andere verwante conceptuele thema's zoals 'Israël-geschiedenis' of 'Palestina' verwijzen naar vele trefwoorden : voor Palestina gaat het om 109 beschrijvingen. Elke natie staat uit het Nabije en minder nabije Oosten is behoorlijk aanwezig in wetenschappelijke en polemische publicaties van de bibliotheek.

Met de actualiteit en de geopolitieke angsten (of fantasmen ?) van onze tijdgenoten in het achterhoofd hoeft het niet te verbazen dat het trefwoord

'integrisme-islam' (7 varianten) 21 publicaties oplevert. Een voorbeeld uit de heel recente aanwinsten is de bundel geredigeerd door Rik Coolsaet (*Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge in Europe*) of het werk over de Taliban onder redactie van Robert D. Crews en Amin Tarzi (*The Taliban and the Crisis of Afghanistan*). Hier gaat het om de Arabische wereld *stricto sensu*. Sinds een aantal jaren wordt onze collectie ook verrijkt met boeken over Iran, dat sinds 1979 beroerd wordt door de 'Islamitische revolutie', met titels over de 'Armeense kwestie', het Turkije van Ataturk of van na Ataturk. Het laatste woord is hierover zeker nog niet gezegd.

Dit alles mag natuurlijk de andere rubrieken, specifiek over de jaren 1914-1991 niet doen vergeten, de periode waarop het onderzoek van het SOMA is toegespitst.

Alain Colignon

Enkele recente aanwinsten van de bibliotheek

De bibliotheek van het SOMA groeit niet alleen aan door de aankoop van nieuw gepubliceerde werken. Ook de antiquarische publicaties die we punctueel kunnen verwerven uit giften dragen bij tot de uitbreiding van de collectie.

Het laatste deel van het fonds Beelen-Ducpétiaux, met vooral werken over diplomatie en Europese problemen, werd pas ingevoerd. Het kon al worden aangevuld met het fonds Robert (Bob) Pourvoyeur. Deze doctor in de rechten en licentiaat in de economische wetenschappen en hoog ambtenaar bij de EEG heeft een rijke documentatie verzameld over de communautaire rechtspraak en het personenrecht in Europa in de periode 1958-1990. De boekencollectie die aan het SOMA werd geschonken, omvat ook talrijke titels over de rechten van de mens. Een andere buitenkans was een homogene verzameling boeken geschonken door de Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen. Ook hier talrijke titels over de mensenrechten bekeken vanuit het perspectief van de deportatie en de concentratiekampen.

We danken alle schenkers : dergelijke giften laten toe onze collectie permanent te verrijken en leemtes aan te vullen.

NIEUWE ARCHIEVEN

De afgelopen maanden is heel wat nieuw archiefmateriaal tot ons gekomen. Naast archief van personen en organisaties (o.a. van politieke gevangenen) verwierven wij vooral onderzoeksarchief gevormd in het kader van research naar de repressie en de Jodenvervolgving in België.

Archief van personen en organisaties

Het omvangrijke bestand Nationale Confederatie van Politieke Gevangenen en Rechthebbenden (1945-2006) geeft informatie over verschillende aspecten van het leven van de politieke gevangenen en hun naoorlogse maatschappelijke en politieke status. Het bevat eveneens stukken die verwijzen naar de Duitse repressie van het verzet en het verblijf in de kampen. De strijd voor de maatschappelijke belangen van de ex-politieke gevangenen (juridisch statuut, sociale toestand...) is bijzonder goed gedocumenteerd. Het archief biedt een unieke kijk op de werking, het optreden en de strategie van een belangrijke naoorlogse politieke pressiegroep, aanvankelijk tegen de achtergrond van de Koude Oorlog.

Naar goede gewoonte werd met de archiefaanwinsten ook het terrein buiten de Tweede Wereldoorlog en zijn rechtstreekse gevolgen bestreken. Inderdaad, wij verwierven het bestand Herman De Langhe die tussen beide wereldoorlogen in de kolonie advocaat,

substituut-procureur des konings en directeur van de krant *L'Avenir colonial belge* was. Het archief geeft een inzicht in het openbare leven van een koloniaal, met de nadruk op pers en rechtspraak. Het bestand De Langhe vormt dus zeker een interessant steentje in het mozaïek van de koloniale geschiedenis.

Van Kongo naar Europa: wij hebben het hier over het partieel archief Robert Pourvoyeur, directeur bij het secretariaat-generaal van de Europese Gemeenschap. De stukken betreffen vooral interne en externe nota's, teksten en voordrachten m.b.t. economie, economische bevoegdheden en administratieve werking van de EEG (1955-1980).

Er moet ook verwezen worden naar een aantal kleinere aanwinsten verworven n.a.v. het documentair acquisitieproject bij groepen en personen die in het naoorlogse politieke landschap de belgitude hoog in het vaandel voerden, maar daaromtrent leest u meer in het volgende artikel.

Bij de meer klassieke thema's kwam het verzet aan bod. De familie Mertens de Wilmars vervulde met een laatste neerlegging het archiefdepot Eugène Mertens de Wilmars, "historisch stichter" van de Nationale Koningsgezinde Beweging (NKB). Als dusdanig bleef hij ook deelnemen aan de niet altijd conflictloze naoorlogse activiteiten van de NKB. Het zijn vooral de naoorlogse functionering en dito interne conflicten die in dit archief aan bod komen.

Onderzoeksarchief

In 1991 schreef de Leuvense socioloog Luc Huyse samen met Steven D'Hondt het boek *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België*. Het boek is de neerslag van een historisch-sociologische onderzoek over de manier waarop de collaboratie in België bestraft werd. Luc Huyse heeft het materiaal dat aan de basis ligt van dit boek en van zijn onderzoek over collaboratie en repressie aan het SOMA geschonken. Een tweede deel van het onderzoeksarchief bevat documenten voor een bijzonder interessante pre-studie van alle parlementaire amnestievoorstellen die ooit zijn ingediend.

Wij signaleren ook de nu in SOMA neergelegde onderzoeksarchieven van oud-volksvertegenwoordiger Evrard Raskin. Een eerste schenking bestaat uit het uitgebreide onderzoeksarchief voor zijn boek *Gerard Romsée, een ongewoon man, een ongewoon leven* (Hadewijch, 1995). Raskin bracht over deze na het Duitse

militaire bestuur "machtigste man van het land" een uitvoerige documentatie samen bestaande uit kopieën van originele archiefstukken en publicaties van en over Romsée. De tweede en derde schenking bestrijkt het volledige onderzoeksarchief voor Raskins werken *Elisabeth van België, een ongewone koningin* (2005) en *Prinses Lilian, de vrouw die Leopold III ten val bracht* (1998; 2007). Geïnteresseerden kunnen zich nu verdiepen in (de kopieën van) het archiefmateriaal m.b.t. twee vrouwen die een belangrijke rol hebben gespeeld in het populair... en onpopulair maken van de monarchie.

Een heel ander thema komt aan bod in het nu raadpleegbare researcharchief samengesteld voor het onderzoek opgedragen aan SOMA en het eruit voortvloeiende rapport en publicatie over *Gewillig België : Overheid en Jodenvervolgving tijdens de Tweede Wereldoorlog* door Emmanuel Debruyne, Frank Seberechts en Nico Wouters (2007).

Ook hier kan de onderzoeker thans de (kopieën van) originele documenten en nota's uitvloien over dit actuele en omstreden thema.

In het verlengde van deze research moet erop worden gewezen dat nu ook een onderzoeksarchief voor de geschiedenis van de vervolging van Sinti en Roma in België consulteerbaar is. Het bestand werd samengebracht door Frank Seberechts in opdracht van het SOMA en het Joods Museum van Deportatie en Verzet.

Dirk Martin

Gerard Romsée (tweede van rechts) met naast hem een Duits hoogwaardigheidsbekleder en links van hem Renaat Van Thillo, leider van de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen.

ARCHIEF : “BELGISCH NATIONALISME, FEDERALISME EN ANTISEPARATISME”

In maart 2007 startte de Archiefafdeling met de prospectie rond “Belgische idee en antiseparatisme”. Het project beoogt het archivalisch erfgoed van bewegingen en verenigingen die zich sinds de Tweede Wereldoorlog voor de eenheid van het land inzetten, te valoriseren. De resultaten overtroffen onze verwachtingen.

Het politieke jaar 2007 zal gekenmerkt blijven door de moeilijke regeringsvorming na de verkiezingen van 10 juni. Die institutionele crisis deed bij een aantal medeburgers een bepaalde ongerustheid over de toekomst van het land ontstaan. Dat vertaalde zich in een aantal initiatieven die deze angst voor separatisme wilden verwoorden en de solidariteit tussen de twee landsdelen verdedigen.

In feite zagen dergelijke manifestaties bij elk groot communautair conflict het licht, in het bijzonder in de jaren 1960 of in de periode 1975-1995, als gevolg van de talrijke staatsvormingen. Sommige ontstonden uit persoonlijke initiatieven. De meeste kwamen echter uit een netwerk van zich apolitiek noemende organisaties, maar met wel als doel de verdediging van de eenheid van het land.

Het SOMA begon dit project vanuit de betrachtning de geschiedenis van deze miskende actor in het licht te stellen. De bewust brede benaming “Belgische

idee en antiseparatisme” liet toe de hele verscheidenheid van pro-Belgische gevoelens (unitarisme, unionistisch federalisme, provinciaal federalisme, patriottisme, gehechtheid aan de monarchie, kolonialisme, nationalisme...) te verkennen. In totaal werden tot dusver een vijftiental archief- en documentatiefondsen verworven.

Het gaat hoofdzakelijk om persoonsarchieven van leden en verantwoordelijken van deze organisaties [nrs. AA 2052 (Jean Marie De Wulf), 2067 (Pierre Houart), 2073 (Olivier Coene), 2075 (Frank Ôdberg), 2078 (Jean Solé), 2086 (Luc Rijckaert), 2101 (Michel Breydel de Groeninghe) en 2102 (Jean-Pierre de Crayencour)]. Deze archieven tonen de continuïteit van de activiteiten van hun vormers doorheen diverse partijen of verenigingen sinds de jaren 1950, net zoals hun betrokkenheid bij culturele kringen en denkgroepen. Zij laten eveneens toe de invloed van andere hedendaagse ideeënstromingen op de pro-Belgische bewegingen en hun opvattingen over de natie te onderzoeken (pacifisme, antifascisme, anticommunisme, milieupolitiek, Derde Wereld...).

Daarnaast bereikten ons ook fondsen van organisaties die bekommerd waren de conservatie van hun archieven. Dat geldt bv. voor *Pro Belgica* (AA 2088), een in 1975 gestichte patriottische en monarchistische vereniging. De organisatie werd opgericht door prins François de Merode, nadien achtereenvolgens

Affiche voor de nationale betoging van 31 maart 1963 in Brussel van het *Comité d'action nationale pour l'unité du pays et la liberté linguistique* (CAN).

voorgezeten door generaal Emile Janssens, generaal Jules Everaert en prinses Rosalie de Merode. We verwierven eveneens de archieven van het Comité van de Vlam (AA 2104), die sinds zijn oprichting in 1951 de manifestaties bij het

Graf van de Onbekende Soldaat beheert. De archieven van deze herdenkingsorganisaties zijn zeer volledig en wijzen op het belang van de *'lieux de mémoire'* voor zulke verenigingen.

Onderstrepen we ook de positie van oud-strijdersverenigingen in de

antiseparatistische beweging. De oorlogservaringen en de hoop op een bevrijd België creëerden bij hen een bijzonder beeld van het vaderland. Hun archieven tonen hoe de *'fraternelles'* zich gemobiliseerd hebben voor de erkenning en verbetering van het statuut van hun leden, via een uitgesproken patriottisch discours [Nationaal Verbond der Oorlogsontsnaptten (AA 2063), Belgen Eén (AA 2074)].

De inhoud van die archieven laat toe ze in relatie met gelijkaardige reeds op het SOMA bewaarde archieven te onderzoeken. De archieven kunnen ons beter de heterogene pro-Belgische, antiseparatistische beweging leren begrijpen; meer in het algemeen dit bepaald deel van het Belgisch middenveld van de tweede helft van de twintigste eeuw. We hopen dat dit succesvol initiatief ook andere personen en organisaties zal inspireren om hun archieven aan het SOMA over te maken.

Mathieu Roeges

Archiefcollectie nu in digitale vorm consulteerbaar via Pallas

Sinds 2007 beschikt het SOMA binnen haar afdeling documentatie over een digitaliseringsatelier. Enkele belangrijke archiefbestanden zijn intussen gedigitaliseerd en worden stelselmatig in Pallas geïmporteerd. Bij het ter perse gaan van dit *Berichtenblad* zijn het *Verordnungsblatt* en de *Tätigkeitsberichte* van de *Militärverwaltung*, twee bronnenreeksen die als 'sleuteldocumenten' voor de Belgische bezettingsgeschiedenis kunnen worden beschouwd, digitaal beschikbaar via Pallas. In het volgende nummer van het *Berichtenblad* wordt hier uitgebreider over gerapporteerd.

RECENTE AANWINSTEN VAN DE FOTOTHEEK

De beeldbank van het SOMA, die op het internet geraadpleegd kan worden, is een van de belangrijkste fotocollecties met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog in België. De voorbije jaren werd de collectie aangevuld met foto's over de voormalige Belgische kolonies, de Eerste Wereldoorlog en de jaren vijftig. We geven hier een kort overzicht van de laatste aanwinsten.

Momenteel bestaat de fotocollectie van het SOMA uit bijna 350.000 foto's, afkomstig uit verschillende archiefbestanden en schenkingen. Dankzij de sinds 1998 systematisch uitgevoerde ontsluiting en digitalisering is twee derde ervan *online* en in de leeszaal beschikbaar via Pallas.

Het SOMA wil zijn werkveld verbreden en zo dé referentie worden voor de geschiedenis van de grote conflicten en breuklijnen in de twintigste eeuw. In dat kader werd de fotocollectie de voorbije jaren verrijkt met foto's die de eigenlijke context van de Tweede Wereldoorlog overstijgen.

In het kielzog van de enquête naar de sociale herinnering van de Belgische oud-kolonialen en van het door Anne Cornet uitgevoerde onderzoeksproject "Vrouw en kolonie" kon een groot aantal foto's over het dagelijks leven in Belgisch Kongo worden verworven. Omdat het steeds om door particulieren gemaakte foto's gaat, geven ze een beeld van de

kolonie dat soms sterk afwijkt van de stereotiepe clichébeelden, verspreid door persagentschappen en officiële instanties. De foto's van Jean Verstraete, het echtpaar Vancampennolle, de familie Ghesquière en de familie Verfaillie-Quivron leveren een bijzonder interessante getuigenis van het dagelijks leven in de kolonie na 1945. Andere foto's illustreren specifieke gebeurtenissen uit de koloniale geschiedenis. We denken onder meer aan de foto's-De Maere over het bezoek van koning Leopold III en prinses Liliane, de foto's-Jottrand over de schade aan huizen van Europeanen na de opstand van Elisabethstad in juli 1960 of de collectie-Leruitte over de slachtingen in Katanga in 1966-1967.

In de voorbije jaren breidde het SOMA zijn onderzoeksgebied eveneens uit tot de Eerste Wereldoorlog. Ook die thematische verbreding is in de fotocollectie terug te vinden. Met een duizendtal foto's over Vlaanderen achter het front vormt de verzameling van Michel De Bremaecker de belangrijkste aanwinst. Verder zijn er nog de foto's van het Nationaal Verbond der Invaliden over de vieringen en herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog, ansichtkaarten van tijdens de Eerste Wereldoorlog verwoeste steden en gemeenten, de foto's van Janine Binon over het werk van verpleegsters en de collectie-Blondeel, hoofdzakelijk bestaande uit tijdens de oorlog gemaakte foto's van de Belgische kust. In talloze kleinere schenkingen bevinden zich nog meerdere

Een Afrikaanse dienstbode past het kind van een koloniaal op.

honderden foto's van Belgische soldaten in uiteenlopende dagelijkse situaties.

Als gevolg van onze oproep in april van dit jaar naar beeldmateriaal uit de jaren vijftig konden verschillende collecties worden verworven. We denken onder meer

aan de foto's van Gerlinda Swillen over de feministische beweging en de dia's-Golinvaux over de wereldtentoonstelling van 1958.

Naast de acquisitie via onderzoeksprojecten en gerichte oproepen, verwerft het SOMA nog altijd regelmatig beeldmateriaal over de Tweede Wereldoorlog. Zo kon recent de onuitgegeven collectie van Louis Pighini, bestaande uit een 300-tal clandestiene foto's van het bezette Antwerpen, als aanwinst genoteerd worden. Dit jaar verwierven we tevens een belangrijke collectie foto's van de VRT, meer bepaald in verband met de uitzendingen van Jeroom Verhaeghe en Maurice De Wilde over respectievelijk het dagelijks leven tijdens de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog. Die foto's worden momenteel verwerkt en zouden in het voorjaar van 2009 gedigitaliseerd moeten zijn.

Florence Gillet

Belgische soldaten in de loopgraven achter het front in Lettenburg 1914-1918.

SOMA DIGITALISEERT OORLOGSPERS

Na een jaar van wetenschappelijke en technische voorbereiding is het SOMA in januari 2008 begonnen met de digitalisering van de Belgische oorlogspers. Het inscannen van de clandestiene en gecensureerde pers uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog draait momenteel op volle toeren. Tegen het eind van het jaar zullen ongeveer 100.000 krantenpagina's over deze periode naar een digitaal formaat omgezet zijn. De finaliteit ligt in de lancering van een *online* consulteerbare en *full-text* doorzoekbare databank.

De digitaliseringoperatie op het SOMA maakt deel uit van het project 'Digitalisering van de Belgische pers, 1830-1950' en kadert binnen het ruimere programma voor de digitalisering van de collecties van de Federale Wetenschappelijke Instellingen. Met de lancering van dit programma in 2005 wou het Federaal Wetenschapsbeleid een eerste stap zetten om de Belgische achterstand op het vlak van digitalisering van erfgoedcollecties in te halen.

Het project 'Digitalisering van de Belgische pers, 1830-1950' wordt uitgevoerd in partnerschap met de Koninklijke Bibliotheek (KB). De KB digitaliseert 30 grote nationale krantentitels die representatief zijn voor de periode 1830-1950, samen goed voor zo'n drie miljoen pagina's. Het SOMA neemt hierbinnen de gecensureerde dagbladpers en de clandestiene pers van de Eerste en de

Tweede Wereldoorlog voor zijn rekening, hetgeen impliceert dat voor de beide oorlogsperiodes de pers quasi exhaustief vertegenwoordigd is.

Onder de gecensureerde dagbladpers vallen de vooroorlogse kranten die binnen de krijtlijnen van de Duitse censuur een aanwezigheids-politiek voerden, de zogeheten gestolen pers en nieuwe titels die resoluut de weg van de collaboratie insloegen. Van die gecensureerde dagbladpers zijn 60 titels bekend, waarvan 37 uit 1914-1918 en 23 uit 1940-1944. Alles samen gaat het om 295 ingebonden banden (70.000 pagina's), bewaard in diverse wetenschappelijke instellingen en bibliotheken. De digitalisering ervan wordt toevertrouwd aan

Infotechnique, een gespecialiseerde Luxemburgse firma die voor deze opdracht in consortium werkt met *Belgacom* en die ook instaat voor de digitalisering van de omvangrijke volumes uit de KB.

De digitalisering van de clandestiene pers, die nog steeds gezien wordt als één van de belangrijkste exponenten van het Belgische verzet, gebeurt omwille van de kwetsbare materiële context in het eigen scanatelier van het SOMA. In volumes uitgedrukt neemt de sluikpers (30.000 pagina's) minstens een derde minder plaats in dan de gecensureerde pers, maar

De Vrije Stem, gelanceerd in augustus 1915 door de Antwerpse drukker Joseph Buerbaum, als reactie op de "verderfelijke invloed" van het gecensureerde dagblad *Het Vlaamsche Nieuws*. Het geïllustreerde sluikblad publiceerde regelmatig zwarte lijsten en stelde zich hard op tegenover het activisme. Het was met 92 nummers het grootste clandestiene blad dat in Vlaanderen tijdens WOI werd gedrukt.

ze is meer gefragmenteerd. Voor de Eerste Wereldoorlog zijn 49 van de 66 gekende titels teruggevonden. Voor de Tweede Wereldoorlog staat de teller momenteel op 724 titels, hetgeen een aanwinst betekent van 50 nieuwe titels sinds de publicatie van de *Guide de la Presse Clandestine de Belgique* in 1991. Zowel de prospectie binnen de collecties van externe bibliotheken als de eerdere bekendmaking van het digitaliseringsproject op de website van het SOMA heeft duidelijk nieuwe – voorheen onbekende – titels gegenereerd.

Het SOMA beperkt zich in dit project dus niet tot de digitalisering van de eigen verzameling oorlogspers. Een dergelijke aanpak zou ook maar een zeer onvolledig resultaat opleveren. Door het virtueel samenbrengen van de collecties van 15 wetenschappelijke instellingen en bibliotheken kan uiteindelijk een databank gepresenteerd worden die de totaliteit van de Belgische oorlogspers aardig dicht benadert.

Het einddoel van het lopende project is om tegen eind 2008 de kranten te scannen en vervolgens de digitale beelden te bewerken met *OCR (Optical Character Recognition)* en te voorzien van metadata (informatie over bewaarplaats, titel, jaargang...). Het hele pakket oorlogspers en de 30 grote krantentitels van de KB zullen in 2009 op het internet ontsloten worden via een *full-text*-zoekmachine tot op pagina-niveau. De karakterherkenning (OCR) en de metadata moeten onderzoekers toelaten op een gerichte en gestructureerde manier te zoeken binnen een omvangrijke hoeveelheid digitale beelden.

Met dit grootschalig opgezette digitaliseringsproject is niet alleen een eerste maatregel genomen tegen de verdere materiële aftakeling van de originelen, maar het is vooral uitkijken naar de ongeziene vooruitgang die de *full-text*-doorzoekbaarheid van een omvangrijke krantencollectie voor het wetenschappelijk onderzoek van de 19de en 20ste eeuwse geschiedenis zal opleveren.

Jan Laplasse

Studiedag

In november 2008 organiseren de Koninklijke Bibliotheek en het SOMA een studiedag over de juridische aspecten van de digitalisering van historische kranten. Meer informatie op de website van het SOMA www.cegesoma.be.

UW FAMILIEFOTO'S BEWAREN EN VALORISEREN

In april 2008 lanceerde het SOMA een oproep om fotocollecties uit de jaren vijftig op te sporen en te bewaren. We richtten ons vooral tot particulieren die vaak originele en nooit voor het onderzoek gebruikte foto's in hun bezit hebben. In dit *Berichtenblad* willen we de oproep herhalen.

Als referentiecentrum voor de hedendaagse geschiedenis bouwt het SOMA verder aan de beeldbank van de twintigste eeuw. Honderden privépersonen en instellingen stelden reeds hun vertrouwen in de expertise en het vakmanschap van het SOMA.

Dit jaar richten we onze aandacht op de jaren vijftig. Hebt u de Expo 58 bezocht, deelgenomen aan de manifestaties rond de koningskwesatie of de schoolstrijd? Was u getuige van de grote overstromingen van februari 1953, van de tragedie te Marcinelle, van de werken aan de Noord-Zuid verbinding in Brussel, van de uitbreiding van de haven van Antwerpen, van de inwijding van de tunnels van de Brusselse kleine ring of van de eerste troebelen in Leopoldstad in 1959? Dan hebt u ongetwijfeld nog ergens foto's liggen van deze evenementen die hun stempel gedrukt hebben op de jaren vijftig. U hebt zeker uw eerste televisie, uw arbeidsplaats, de opkomst van het onmisbare gasstel, de mode van de nylonkous, van de grote Amerikaanse wagens en de rijen voor de wijkcinema

op de gevoelige plaat vastgelegd. Zowel de foto's van historische gebeurtenissen als die van het dagelijks leven geven een specifieke kijk op de historische realiteit.

Een kleine inspanning volstaat om zeker te zijn van de permanente bewaring van deze foto's. U neemt contact op met de verantwoordelijke van de afdeling beeld en geluid, u leent uw foto's voor korte tijd uit, de tijd nodig om ze te digitaliseren. U krijgt ze daarna terug met een digitale kopie op CD, die u toelaat ze te bewaren voor de generaties die na u komen.

Voor al uw vragen of het in bewaring geven van foto's :

Florence Gillet

Verantwoordelijke sector Beeld en Geluid
SOMA - Luchtvaartsquare 29 - 1070 Brussel
02/556.92.53

florence.gillet@cegesoma.be

Overhandiging van een trofee tijdens een toernooi in het kader van Expo 58. Koning Boudewijn staat tussen het volk.

NAAR EEN BETERE ONTSLUITING VAN DE COLLECTIE 'BEELD EN GELUID' VAN HET SOMA

De opkomst en verspreiding van audiovisuele dragers zijn een van de grote omwentelingen van de voorbije eeuw. Voor de ontwikkeling van het SOMA tot referentiecentrum voor de geschiedenis van de twintigste eeuw is de verdere uitbouw van de sector beeld en geluid dan ook van primordiaal belang. De laatste jaren werden verschillende initiatieven opgestart, waarvan we u hier graag een overzicht geven.

De fototheek is de belangrijkste collectie van de sector. Het grootste deel bestaat uit foto's van SIPHO, een agentschap dat actief was in België tussen 1930 en 1946. De directeur ervan werd in 1946

veroordeeld voor collaboratie. Met de veroordeling werden de foto's in beslag genomen en in 1970 aan het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog toevertrouwd. Sinds het einde van de jaren 1990 doet het SOMA inspanningen om de collectie digitaal ter beschikking te stellen in de leeszaal of via internet. Dit werk bestaat uit vier etappes: inventarisering, digitalisering, het toevoegen van legendes en opsporen van de rechthebbenden. De ploeg die hiermee belast is, werd de laatste maanden flink uitgebreid, met het digitaliseringsatelier als draaischijf. De fondsen Birma, Canada, concentratiekampen, Denemarken, oorlog in de Stille Oceaan, Indonesië, Iran, Italië, Luxemburg, Maleisië, de Filipijnen en Singapore werden volledig

behandeld. Volgende collecties kunnen geraadpleegd worden, met die beperking dat bepaalde rechthebbenden moeten worden opgespoord : België, Bulgarije, China, Korea, Noorwegen, Nieuw-Guinea, Zwitserland, Nederland, Portugal, Eerste Wereldoorlog, Roemenië en Joegoslavië. De digitalisering van de foto's over Duitsland werd pas afgerond. De foto's over het Oostfront moeten in de loop van 2009 gedigitaliseerd zijn.

Het digitaliseringsatelier van het SOMA.

Vrouwen aan het werk in een munitiefabriek van het Franse leger 1939-1940.

Het SOMA is bezig met een operatie om de ter beschikking stelling van de collecties in overeenstemming te brengen met de meest recente regelgeving betreffende het *copyright*. De rechthebbenden worden geïdentificeerd, opgespoord en gecontacteerd wanneer de foto's aan derden ter beschikking worden gesteld. Soms is daarvoor uitgebreid archiefonderzoek nodig. Van sommige foto's kan niet worden bepaald wie de rechten heeft of van bepaalde rechthebbenden is geen spoor meer terug te vinden. In afwachting van de afronding van dit werk behoudt het SOMA zich het recht voor van bepaalde foto's geen kopie af te leveren. Voortaan zal van een aantal foto's op het web enkel een tekstbeschrijving zichtbaar zijn. De foto's kunnen wel geraadpleegd worden in de leeszaal van het SOMA.

Dit jaar vroegen verschillende uitgeverijen en tentoonstellingsmakers foto's uit onze collectie. We vermelden onder meer het werk van Jonathan Littell, *Le sec et l'humide : une brève incursion en territoire fasciste* met meerdere foto's van Léon Degrelle; de tentoonstelling *Brussel, een hoofdstad en zijn inwoners*, georganiseerd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de ULB in de Sint Gorkshallen van januari tot april 2008 en het recente artikel van Olivier Rogeau in *Le Vijf-L'Express* over de foto's van Otto Kropf die een vrolijk beeld ophangen van de Duitse bezetting in België.

Behalve foto's bewaart het SOMA ook een belangrijke collectie **geluidsarchief** van ongeveer 4.000 interviews met oud-verzetslui, oud-collaborateurs en andere getuigen uit de Tweede Wereldoorlog.

Deze interviews werden afgenomen door onderzoekers van het Centrum, journalisten en studenten. Ongeveer de helft is gedigitaliseerd. Een groot deel is ook getranscribeerd. De jongste aanwinsten zijn de interviews die tot stand gekomen zijn in het kader van de enquête over de Belgische oud-kolonialen. We moedigen onderzoekers en studenten aan om een exemplaar van de interviews gerealiseerd in het kader van hun onderzoek aan het SOMA te schenken om de permanente bewaring en de valorisatie ervan te verzekeren. Er is overigens een nieuwe ruimte voor de raadpleging van beeld- en geluidmateriaal. De lijst van de interviews vindt u op de website, rubriek 'Beeld en geluid'.

De tentoonstellingen die het SOMA geproduceerd heeft, waren de laatste maanden veel gevraagd. Het Wellington museum in Waterloo organiseerde een retrospectieve onder de titel : *Parcours des femmes dans les guerres : héroïnes et anonymes elles ont marqué l'histoire*. De tentoonstelling is in belangrijke mate geïnspireerd door de tentoonstelling *Vrouw en oorlog* die het SOMA in 1997 maakte en die in het Algemeen Rijksarchief te zien was. Voor de tentoonstelling in Waterloo werd overigens een deel van het materiaal overgenomen en werd verder gebruik gemaakt van foto's uit de collectie van het SOMA.

Florence Gillet

Een nieuwe fototheekmodule zorgt voor een nog performantere digitalisering

Zoals gepland is sinds midden 2007 de nieuwe fototheekmodule van Pallas in gebruik. Deze laat toe beelden onafhankelijk van hun fysische verschijningsvormen te beschrijven en vervolgens de verschillende manifestaties ervan (glasplaat, zilverdruk, digitale versie) in detail te beschrijven. Ze is gebaseerd op de aanbevelingen van SEPIA, waardoor het ook mogelijk is beelden te beschrijven in groepen en verzamelingen, een beetje zoals dat gebeurt voor de archieven. Ook de software voor het verwerken van de (digitale) beelden is volledig vernieuwd. Ze loopt autonoom op de servers en neemt de overgrote meerderheid van de technische metagegevens automatisch mee tijdens import. Ten slotte werd de software ook aangepast om gedigitaliseerde archiefdocumenten te verwerken en werd een nieuwe *viewer* toegevoegd aan het systeem om ze te bekijken.

HET BELGISCHE GERECHT

en de twee wereldoorlogen

In de twintigste eeuw heeft het Belgische gerecht tweemaal onder grote druk gestaan: tijdens en na de twee wereldoorlogen. De Belgische magistratuur bleef tijdens de twee Duitse bezettingen in functie, werd geconfronteerd met een concurrerend wettelijk systeem en streed om haar onafhankelijkheid te behouden. Na de wereldoorlogen hadden diezelfde magistraten de opdracht om de collaborateurs te bestraffen. Welke impact hebben deze crisissituaties op het Belgisch gerechtelijk systeem gehad ?

Twee onderzoekers bereiden over deze thema's een proefschrift voor. Mélanie Bost neemt de weinig bekende houding van de magistratuur tijdens de Eerste Wereldoorlog onder de loep. Lawrence Van Haecke gaat dieper in op de repressie van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog vanuit het tot nu toe onderbelichte perspectief van de staat. Beiden zijn in de zomer van 2007 door het SOMA aangetrokken in het kader van de Interuniversitaire Attractiepool "Justitie en Samenleving : Sociopolitieke geschiedenis van de Belgische justitie (1795-2005)".

De Belgische magistratuur en de Eerste Wereldoorlog

Het onderzoek van Mélanie Bost focust op de houding van de Belgische magistratuur en meer algemeen het functioneren

van het Belgische gerecht onder Duitse bezetting tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De kennis over deze bijzondere periode in de geschiedenis van het Belgische gerecht blijft meestal beperkt tot de staking van de magistratuur tijdens de tien laatste oorlogsmaanden. Met uitzondering van de officiële geschiedenis van deze gebeurtenis is het naast elkaar bestaan van de bezettende en de bezette machten in het gerechtelijke domein grotendeels onbekend terrein.

Het Belgische gerecht blijft in functie, zoals de regering aan de vooravond van de invasie had voorgeschreven. De magistratuur slaagt er zo in om gedurende veertig maanden de nationale soevereiniteit grotendeels in stand te houden.

Na de oorlog worden de Duitse aantastingen van de organisatie en het functioneren van het gerecht, de slechte behandeling van de magistraten en hun grieven in het algemeen sterk in de verf gezet. Dit gebeurt in een context van het herstel van de legitimiteit van de Belgische staat en het verzamelen van elementen ten laste van de Duitse staat. Het beeld dat hieruit naar voor komt is dat van een voorbeeldig gerechtelijk korps, dat één blok vormt om de nationale wetten en instellingen te verdedigen. Dit beeld wordt nog versterkt door het contrast met de meer controversiële houding van de magistratuur tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Georges Terlinden, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie van 1911 tot 1926 speelde een sleutelrol in bezet België tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De gerechtelijke archieven over de Eerste Wereldoorlog worden steeds meer openbaar voor wetenschappelijk onderzoek. Dit maakt een vernieuwende historiografie mogelijk. Zo zijn er bijvoorbeeld de dossiers van het parket-generaal bij het Hof van Cassatie, waarvan het uitzonderlijke belang niet hoeft te worden onderlijnd. Bijzonder interessant zijn ook de persoonlijke archieven van magistraten, waarvan er jammer genoeg niet zo heel veel beschikbaar zijn. Een uitzondering is het fonds Joseph Jamar, dat het SOMA bewaart.

Dit thema opent verschillende onderzoeksperspectieven : het functioneren van het gerechtelijke apparaat in oorlogstijd, de interpretatie door de rechtscolleges van de regelgeving uitgevaardigd door

de bezetter, de vragen en problemen die de bezetting voor het gerecht oproept, de oplossingen om hieraan het hoofd te bieden, het voortduren van bepaalde blokkeringen tussen de twee partijen, vormen van samenwerking en eventueel collaboratie. De uniciteit en de omvang maken van de staking van de magistratuur een uitzonderlijk fenomeen in de geschiedenis van de Belgische justitie. Daarom verdient die staking een diepgaand onderzoek. De officiële versie van de solidaire opstelling van de magistraten en de directe gevolgen van deze “staking van rechtspraak”, in het bijzonder de overgangsmaatregelen uitgewerkt door het Belgische gerecht tot op het moment dat de Duitse rechtbanken functioneren, genieten bijzondere aandacht.

De effecten van de oorlog op het gerechtelijke apparaat en zijn personeel in de onmiddellijke naoorlogse periode vormen een ander hoofdstuk van het onderzoek. Hierin komen aan bod : enerzijds de link tussen de individuele houding van de magistraten tijdens de oorlog en de evolutie van hun carrière (promoties, disciplinaire sancties) en anderzijds de rol van het gerechtelijke korps in het herstel van de autoriteit van de staat en in het bijzonder in de bestrafing van de verschillende vormen van collaboratie met de bezetter.

Het militaire gerecht en de repressie van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog

Het onderzoek van Lawrence Van Haecke naar de repressie van de collaboratie focust op drie tot op heden onderbelichte of nog niet bestudeerde invalshoeken.

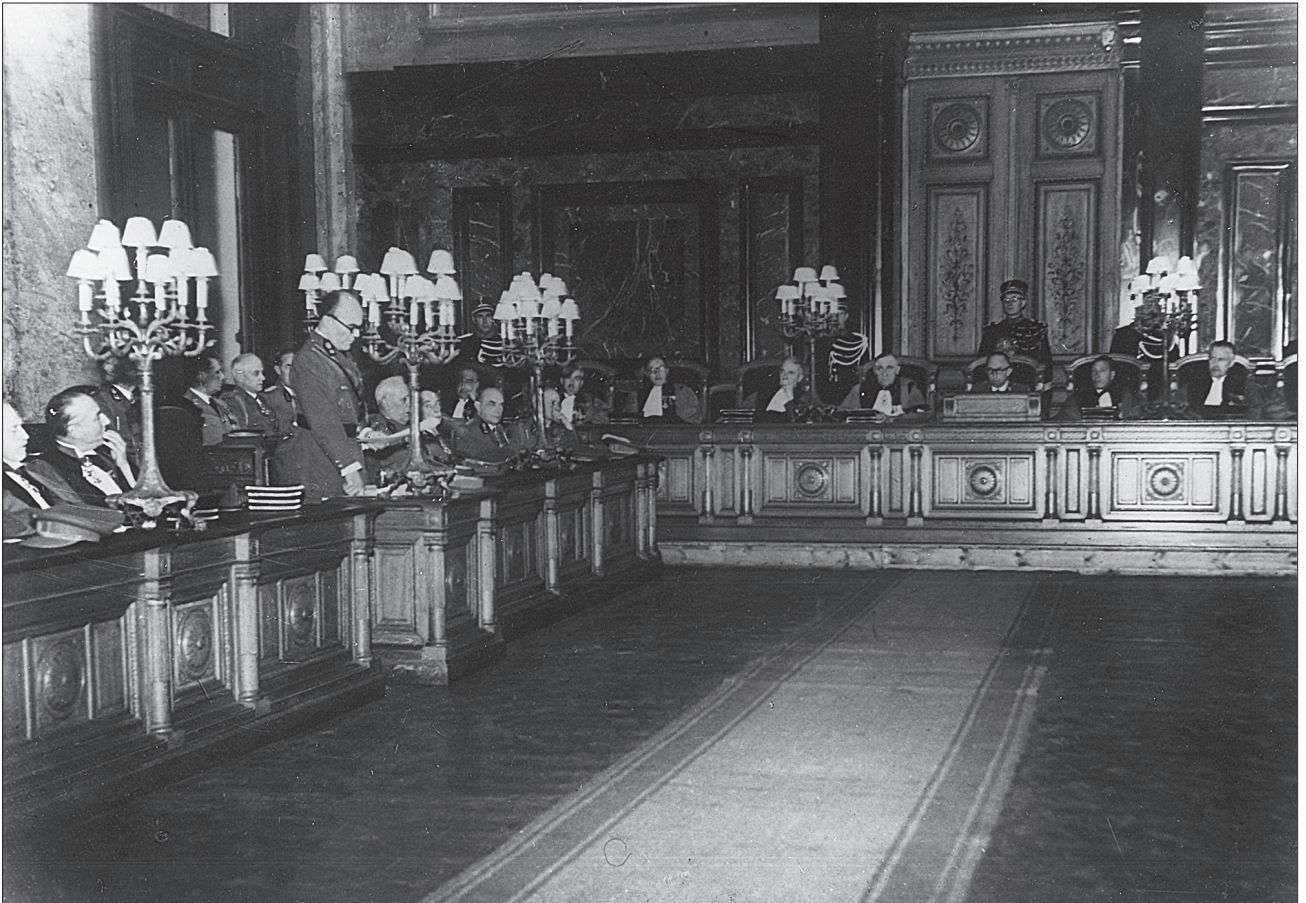
De eerste is de studie van de repressie vanuit het perspectief van de staat, in relatie met de samenleving. De uitwerking van het wettelijke kader van de repressie in Londen en de oplossingen voor de problemen waarmee de beleidsvoerders in Londen en vervolgens in bevrijd België geconfronteerd worden, staan hierbij centraal. Vervolgens wordt de interne werking van het militaire gerecht bestudeerd of, anders gezegd, de vraag gesteld *hoe de output tot stand komt*.

Deze manier van werken verschilt van *Onverwerkt Verleden. Collaboratie en Repressie in België. 1942-1952*, het

standaardwerk uit 1991 van Luc Huyse en Steven Dhondt over de repressie van collaboratie. Deze degelijke studie heeft vooral oog voor het resultaat van de werking de militaire rechtbanken. Toen *Onverwerkt Verleden* geschreven werd, waren weinig relevante archiefbestanden openbaar. Het bronnenmateriaal voor dit boek was dus beperkt en bovendien sterk normerend van karakter. De vraag is of de magistraten geen specifieke praktijken ontwikkelden in het door de wet bepaalde kader.

De antwoorden op deze vragen wordt gezocht in verschillende archiefbestanden.

Auditeur-generaal Walter J. Ganshof van der Meersch spreekt op 17 september 1946 zijn mercuriale uit voor het Krijgshof.

Voor de voorbereiding van de repressie in Londen zijn er het kabinetsarchief van Eerste Minister Hubert Pierlot en de archieven van de Commissie voor de studie van de naoorlogse problemen (beter bekend onder de Franse afkorting *CEPAG*). Luc Huyse wijst de Londense besluitwetten – en bij uitstek de besluitwet van 17 december 1942 – aan als een oorzaak van wat hij de ontsporing van de repressie noemt. Voor het besluitvormingsproces dat tot deze besluitwetten geleid heeft, moest Huyse zich toen echter beperken tot hypothesen.

Voor de studie van de uitvoering van de repressie is de belangrijkste bron het archief van het Auditoraat-Generaal, de *Instructions Générales* (IG) die in het SOMA berusten. Dit rijke archief biedt een uitermate diepgaand inzicht in de werking van het Auditoraat-generaal.

De repressie wordt niet enkel vanuit een ander perspectief bekeken, ook de

betekenis ervan wordt bevraagd. De repressie is niet enkel een strafrechtelijke fenomeen, maar past in de context van de ordehandhavingspolitik van de regering Pierlot. De repressie is hierin primordiaal en houdt verband met de herbevestiging van het gezag van de regering. Het archief van het Hoog Commissariaat voor 's Rijks Veiligheid is hiervoor erg belangrijk. Auditeur-generaal Walter-Jean Ganshof van der Meersch was tegelijk Hoog Commissaris en combineerde als dusdanig de controle- en coördinatiebevoegdheid voor repressie en ordehandhaving.

Tot slot gaat aandacht uit naar de invloed van de Eerste Wereldoorlog en het interbellum op de voorbereiding en uitvoering van de repressie. In het bijzonder wordt de vraag gesteld naar de impact van de repressie na de Eerste Wereldoorlog. Daarenboven kan men aannemen dat de lange reeks amnestiewetten en de parlementaire debatten erover de beleidsmakers eveneens beïnvloed hebben.

Mélanie Bost/Lawrence Van Haecke

De bibliografie *België en de Tweede Wereldoorlog* in een nieuw kleedje

De bibliografie *België en de Tweede Wereldoorlog* is voor de jaren 2005-2006 in digitale vorm beschikbaar op de website van het SOMA (www.cegesoma.be/bibliografieën). Met de keuze voor een digitale publicatie zoekt het SOMA verder aansluiting bij de steeds verregaander digitalisering van het historisch onderzoek. Digitale publicatievormen bieden bovendien veel meer zoekmogelijkheden. Dat is de reden waarom de bibliografieën over de jaren 1970-2004 eveneens gedigitaliseerd werden. Alle bibliografieën werden gegroepeerd in de nieuwe rubriek 'Bibliografieën' op de website van het SOMA. Niet alleen wat de vorm betreft, ook inhoudelijk ziet de bibliografie er voor de jaren 2005-2006 anders uit. Voortaan worden enkel de wetenschappelijke publicaties opgenomen.

Lezers die de voorkeur geven aan een klassieke papieren uitgave voor de jaren 2005-2006 kunnen een exemplaar bestellen bij het SOMA (lieve.maes@cegesoma.be of telefonisch 02/556.92.07). Deze geprinte versie kost 5 euro (+ verzendingskosten).

HET ALGEMEEN SECUNDAIR ONDERWIJS IN BELGIË

tijdens de Tweede Wereldoorlog

In januari 2008 is het SOMA gestart met een vierjarig federaal onderzoeksproject over het algemeen secundair onderwijs in België onder de Duitse bezetting. Het doel van de studie is de betekenis en de invloed van de Tweede Wereldoorlog op het onderwijsveld na te gaan. De doelstelling is hiermee een hiaat in de Belgische onderwijs-historiografie op te vullen.

Over het Belgische onderwijs in de twintigste eeuw is reeds heel wat verschenen. Opmerkelijk is echter dat in deze overzichtswerken doorgaans de periode van de Tweede Wereldoorlog een blinde vlek blijft. De algemene constellatie en hervormingen in het onderwijs voor en na de oorlog worden er wel in kaart gebracht, maar het effect en het belang van de Tweede Wereldoorlog blijft onderbelicht. Dat was ook de algemene vaststelling op het colloquium *Maatschappij, cultuur en mentaliteiten. De impact van de Tweede Wereldoorlog in België* dat in 1995 door het SOMA werd georganiseerd. In de publicatie waarin dit colloquium resulteerde, werden de eerste stappen in de richting van een pedagogische- en onderwijshistoriografie van de Tweede Wereldoorlog gezet. Op enkele belangrijke onderzoeksvragen die in dit werk worden gesuggereerd, wordt in deze studie verder ingegaan.

Het onderwijs als instrument van ideologische beïnvloeding

Onderwijs en opvoeding hebben steeds op de bijzondere aandacht van de politieke, sociale, religieuze... elites kunnen rekenen. Door een controle van het onderwijsveld kon men de beïnvloeding van de aankomende generatie volgens de eigen normen en waarden verzekeren. Met het inzetten van de zogenaamde 'pedagogisering van de massa' in de jaren 1930 werd onderricht als een belangrijk middel tot het propageren van een mens- en maatschappijvisie. Dit is meteen de reden waarom het onderwijsveld tot de

Een middelbareschoolklas tijdens de bezetting.

kern van de Duitse bezettingspolitiek behoorde. Het is precies de interactie tussen de bezetter en de bezette natie, die we in deze studie willen onderzoeken.

Omdat de leeftijdsgroep van 12 tot 18 jaar zich uitstekend leende tot ideologische sturing, is voor een studie van het secundair onderwijs gekozen. In de eerste plaats omdat het middelbaar onderwijs een grotere maatschappelijke basis had dan bijvoorbeeld het universitair onderwijs. Anderzijds moet wel gezegd dat de humaniora nog steeds voor de elite was weggelegd. De wederzijdse beïnvloeding wordt zowel vanuit een centraal als lokaal oogpunt bekeken. Chronologisch houden we vast aan de periode van de bezetting (1940-1944), al wordt het onderzoek gekaderd in een lange termijn perspectief. Slechts door de aanloop naar en de nasleep van de Tweede Wereldoorlog in kaart te brengen, kunnen we het belang van dit internationale conflict in de weegschaal leggen. Door de periode van de jaren 1930 tot het Schoolpact van 1958 te onderzoeken, kunnen we onze studie in een bredere context plaatsen. Pas dan kunnen we de lespraktijken en de eventuele invloed van het nationaal-socialisme op de pedagogie werkelijk beoordelen.

Enkele onderzoeksvragen

In het eerste jaar van dit project wordt gefocust op het “wettelijke land” aan de hand van officieel gepubliceerd bronnenmateriaal zoals het Belgisch Staatsblad, het *Verordnungsblatt*.... Daarbij is de studie van de concrete verhouding tussen de verschillende betrokken instanties (het ministerie van Onderwijs, het episcopaat, de *Militärverwaltung*), en de houding van enkele sleutelfiguren (Marcel Nyns, Kardinaal Van Roey, Dr. Löffler) van belang. Meer algemeen is het eerste literatuur- en archiefonderzoek gewijd aan het beantwoorden van enkele

complexe vragen zoals de onderlinge verhouding tussen het officiële en het katholieke net, de manier waarop deze met de bemoeienissen van de bezetter omgingen en de gevolgen van de clash tussen de vrijheid van onderwijs (artikel 17 van de grondwet) en het autoritaire Duitse regime.

Om deze vragen zo grondig mogelijk te kunnen onderzoeken, wordt het project opgesplitst in twee delen, die parallel lopen met de ideologische kloof die het onderwijs in België beheerst: Sarah Van Ruyskensvelde zal haar studie aan het vrije katholieke net wijden, terwijl Mathieu Roeges zich zal toeleggen op het officieel onderwijs. Op deze manier hopen we de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog op beide netten te kunnen blootleggen.

In het verdere verloop van het onderzoek wordt het macroniveau deels verlaten en komt het microniveau meer aan bod. Dit betekent dat de concrete politieke, pedagogische en sociale realiteit in het onderwijs eerder vanuit een lokaal gezichtspunt wordt beschouwd. Dit gebeurt aan de hand van enkele zorgvuldig te selecteren casestudies.

Mathieu Roeges/Sarah Van Ruyskensvelde

VROUWEN IN DE KOLONIE

BELGISCH KONGO EN RWANDA-URUNDI (1885-1962)

Door hun activiteiten in het onderwijs en de gezondheidszorg hebben de Westerse vrouwen bijgedragen aan de werking van de koloniale wereld. Ze hebben vooral de relaties met de Afrikaanse families beïnvloed. Nochtans is in het historisch onderzoek de belangstelling voor de plaats die Westerse vrouwen hebben ingenomen in het koloniale project lange tijd marginaal gebleven. Dit geldt zeker voor gewezen 'Belgisch Afrika'. Het SOMA besloot om deze lacune op te vullen met een tweejarig (eenmaal verlengbaar) onderzoeksproject. Deze studie past in de opening die het SOMA gemaakt heeft naar de koloniale problematiek, al enkele jaren één van de prioriteiten van het Centrum.

Er bestaat nog geen globale studie over de rol van de Westerse vrouwen als 'kolonisatieagenten' in de door België bestuurde Centraal-Afrikaanse gebieden. Hiermee worden de activiteiten van die vrouwen in de administratie en de controle van de gekoloniseerde maatschappij bedoeld. De uitdrukking 'kolonisatieagenten' dient in de brede betekenis te worden begrepen, met inbegrip van de vrouwelijke staatsambtenaren, de katholieke en protestantse vrouwelijke missionarissen in dienst van een congregatie of een evangelisch project, de echtgenotes die de zending van hun man deelden (echtgenotes van

kolonisten, ambtenaren, agenten van privé-maatschappijen...) en vrouwelijke bediendes van privé-ondernemingen. Ook de vrouwelijke kunstenaars en reizigers mogen niet worden vergeten. Hoewel hun passage van korte duur was, hebben ze een belangrijke scharnierfunctie gehad tussen kolonie en moederland.

In vergelijking met andere gekoloniseerde gebieden heeft het Belgisch onderzoek over dit thema een grote vertraging opgelopen. Dit onderzoeksproject wil die blinde vlek in het historisch onderzoek gedeeltelijk inkleuren door een zo nauwkeurig mogelijk portret te schetsen van de Westers vrouw in 'Belgisch Afrika' en daarna te gaan op welke wijze die vrouwen hebben bijgedragen aan de uitwerking van een specifiek kolonisatiemodel. Het project behandelt zowel betaalde arbeid als vrijwilligerswerk, de economische en sociale activiteiten, de dagelijkse realiteit en de principiële standpunten. Het steunt op overheids- en privé-archieven, op de pers en de propaganda en op publicitaire en iconografische documentatie.

Een eerste objectief is een precies en uitvoerig beeld op te hangen van de wereld van de actieve Westerse vrouw, als vrijwilliger of als professioneel, door een duidelijke profielbepaling van deze diverse groepen van vrouwen, o.a. op basis van hun nationale, ideologische en sociale herkomst, hun opleiding en professionele ervaring, hun geografische spreiding in de kolonie (brousse, lokale posten,

grootsteden), hun verdeling over diverse koloniale sectoren (gezondheid, onderwijs, sociaal werk, administratie, handel, caritatieve werken...).

Het grootste deel van de Belgische vrouwelijke kolonials bestond uit missiezusters. Ze hielden zich vooral bezig met opvoeding en gezondheidszorg. Hier een zuster van Barmhartigheid van Jezus en Maria (Gent) met een Afrikaanse baby in Ndekesha (Kasai).

Het onderzoek focust ook op de realiteit op het terrein en de concrete activiteiten van de vrouwen (activiteiten op beroeps-, sociaal en cultureel vlak, maar ook bv. als vrijwilliger of bij festiviteiten). Het gaat eveneens over hun structuren en organisaties (individueel werk, collectieve projecten, samenwerkingsverbanden, hergroeperingen in verenigingen), over de doelgroepen en de manoeuvreerruimtes van deze Westerse vrouwen in hun verhouding met de koloniale autoriteiten en de socio-economische actoren. Zaken uit de privé- en gevoelsfeer komen slechts aan bod wanneer ze interfereren met de beroepsactiviteiten.

De derde invalshoek behandelt de wijze waarop de Westerse vrouwen zich ingeschreven hebben in het Belgische koloniale project en het hebben beïnvloed. Krachtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen worden in de analyse opgenomen.

We trachten een globaal beeld te schetsen van de takenverdeling, initiatieven op het terrein, machtsconflicten en de manoeuvreerruimtes die in de kolonie konden worden verworven.

Het onderzoek streeft er ten slotte naar de scharnierpunten te begrijpen tussen het koloniale project en de plaats die Westerse vrouwen in dat proces toebedeeld kregen. Het koloniale project werd gedragen door de staat, de religieuze missies en de privé-maatschappijen, in relatie tot de lokale bevolkingsgroepen, met hun eigen economie, levenswijzen enz. Welke waren de motieven, de doelstellingen en de gevolgen van diverse activiteiten die prioritair aan de Westerse vrouwen werden toebedeeld? Waren zij louter uitvoerders, of hadden zij welbepaalde projecten die zij wilden concretiseren?

Eisten zij, om de terminologie van die tijd te gebruiken, een rol van kolonisator, opvoeder, 'beschaver'? Waren zij er zich van bewust deel te nemen aan de uitvoering van een koloniaal project? Deze en talrijke andere vragen staan in dit onderzoeksproject centraal.

Deze vragen impliceren zowel een discoursanalyse (in het moederland en de kolonie) als een analyse van de dagelijkse activiteiten van de vrouwen. Zij veronderstellen een diachronische visie: een analyse van de evoluties door heel de bestudeerde periode, aan de hand van een aantal markante gebeurtenissen. Tot slot kan het onderzoek naar het vrouwelijk handelen in het kader van de kolonisatie laten zien hoe Westerse vrouwen zich tegenover Afrikaanse vrouwen geïmponeerd hebben.

Anne Cornet

ARBEID VAN BELGISCHE VROUWEN IN DUITSLAND

tijdens de Tweede Wereldoorlog

In de meeste overzichtswerken zijn deportatie en verplichte tewerkstelling impliciet of expliciet een kwestie van mannen – jonge mannen en huisvaders – die vaderland en kroost moesten achterlaten om gedwongen voor de vijand te gaan werken. Een van de grote verschillen met de ‘Grote Oorlog’ is, dat de wegvoeringen in België tijdens de Tweede Wereldoorlog allen troffen: niet enkel arbeiders, ook studenten, bedienden en intellectuelen werden het slachtoffer van de deportaties. In tegenstelling tot de Eerste Wereldoorlog moesten ook vrouwen aan dat rijtje worden toegevoegd. Het cijfermateriaal dat voorhanden is, wijst immers op enkele tienduizenden Belgische vrouwen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Duitsland woonden en werkten.

Oorlogshistorici en collectief geheugen lijken er echter van overtuigd dat de tewerkstelling van vrouwen in Duitsland grotendeels een kwestie van uitzonderingen en vrijwilligsters was. Dankzij de blijvende obsessie van de Belgische historiografie voor de vraag naar schuld en onschuld, de Duitse mildheid met betrekking tot de vrouwelijke tewerkstelling in

bezet België en de contemporaine genderideologie, die de arbeid van vrouwen zowel problematiseerde als verzwegen, bleven de ervaringen van de naar schatting 30.000 Belgische vrouwen die een deel van de oorlog in Duitsland doorbrachten, tot nu toe grotendeels onbestudeerd. Het onderzoeksproject “Arbeidservaringen van Belgische vrouwen tijdens de Tweede Wereldoorlog” dat in januari 2007 op het SOMA van start ging, zal daarom in een eerste fase de geschiedenis van deze vrouwen proberen te reconstrueren.

Ruimer dan enkel het voor het daglicht halen van het verhaal van nog maar eens een ‘vergeten’ groep van oorlogsslachtoffers, kan de studie van de vrijwillige en verplichte tewerkstelling van Belgische vrouwen in Duitsland ook bijdragen tot de discussie over de verhouding tussen enerzijds de Duitse bezetter en de anderzijds de Belgische overheid, administratie en elite; de manier waarop de Duitse bezetter de oorlogseconomie organiseerde zowel in de bezette landen als in Duitsland zelf; het dagelijkse leven in oorlogstijd, de keuzes die de Belgische bevolking maakte en de gevolgen daarvan; de evolutie van de opvattingen over vrouwen, arbeid en gezin en hierbij aansluitend de internationale discussies over oorlog en sociale veranderingen. Ook de naoorlogse discussie over heldendom, slachtoffer-

schap en collaboratie, de naoorlogse integratie van de teruggekeerde arbeid(st)ers, en de manier waarop de Belgische samenleving dit stukje oorlogsgeschiedenis verwerkte en zich al dan niet herinnert, komen aan bod.

Aansluitend bij dit project **organiseert het SOMA op 16 december 2008 een internationaal colloquium *Foreign Labour in War-Time Germany : the Gender Perspective***, waar naast het Belgische

onderzoek, ook ruimte is voor een internationale (Frankrijk, Nederland, Oost-Europa) en chronologische vergelijking (Wereldoorlog I versus Wereldoorlog II). Verschillende discussiepanelen zullen zowel de voorbereiding van de deportatie, als de rekrutering, arbeids- en levensomstandigheden in Duitsland, als de repatriëring en de naoorlogse verwerking (door de overheid en de betrokkene zelf) behandelen. Meer informatie over dit colloquium volgt binnenkort via de website www.cegesoma.be.

Waalse vrouwen tewerkgesteld in een koekjesfabriek in Duitsland. Propagandafoto's zoals deze probeerden de arbeidsomstandigheden rooskleurig voor te stellen.

Hannelore Vandebroek

OPROEP : BELGISCHE VROUWEN IN DUITSLAND

tijdens de Tweede Wereldoorlog

Op 6 oktober 1942 voerde de Duitse bezetter de verplichte tewerkstelling in Duitsland in. Tienduizenden Belgen werden verplicht gedeporteerd om korte of langere tijd in Duitsland te gaan werken. Door de grote publieke verontwaardiging van onder andere de vrouwenorganisaties, de Belgische overheid en de kerk werd in januari 1943 de deportatie van vrouwen terug ingetrokken.

Er waren echter reeds vrouwelijke arbeidsters voor deze datum opgeroepen en vertrokken, en ook nadien waren er nog vele uitzonderingen, zoals vrouwelijk dienstpersoneel, vrouwen die via de personeelslijsten werden opgeroepen, vrouwen die hun man gevolgd waren of vrouwen die uit miserie verplicht waren werk in Duitsland te aanvaarden. Volgens het voorhanden zijnde cijfermateriaal werkten en woonden er tijdens de oorlog ca. 30.000 Belgische vrouwen in Duitsland. Over hun ervaringen is echter heel weinig geweten.

Hannelore Vandebroek verricht op het SOMA onderzoek naar de verhalen van deze vrouwen. Naast archieven en gepubliceerde bronnen, die slechts één

kant van het verhaal bieden, zou zij graag een beroep doen op mondelinge getuigenissen van vrouwen die tijdens de oorlog in Duitsland gewerkt of gewoond hebben, of eventueel van de kinderen of gezinnen van deze vrouwen. Ook dagboeken, foto's en ander bronnenmateriaal zijn zeer welkom ! Verhalen van vrouwelijke onderduikers en werkweigeraars horen hier eveneens bij.

Wie wil reageren op deze oproep, of tips kan geven om eventuele getuigen te vinden, kan dat op het volgende mailadres :
hannelore.vandebroek@cegesoma.be
of telefonisch 02/556 92 11.

Belgische arbeiders
tewerkgesteld in Duitsland,
werkkamp Dessau, Lager
Nord I.

BELGIË EN HET OORLOGSRECHT :

The proof of the pudding

Oorlog en recht lijken twee onverzoenbare tegengestelden. Toch was het paradoxaal genoeg in de twintigste eeuw, het tijdperk waarin de meest wrede en massale oorlogen van de geschiedenis werden uitgevochten, dat voor het eerst een uitgebreid en gecodificeerd oorlogsrecht werd opgesteld dat wereldwijd werd aanvaard. Hoe deze lange en moeizame evolutie van een los herenakkoord over *'fairplay'* op het slagveld naar door internationale rechtbanken afgedwongen wetten ter bescherming van zowel soldaten als burgers tot stand kwam en welke rol België in dat

proces speelde is het uitgangspunt van het onderzoek "Oorlog en democratisering".

Het onderzoeksproject "Oorlog en democratisering" werd in januari 2007 aangevat door Emmanuel Debruyne. Hij stapte over naar de UCL waar hij onderzoek doet over de Eerste Wereldoorlog. In november 2007 nam Rik Verwaest het project over. Opzet van het onderzoek is het kaderen van de ontwikkeling van het internationale oorlogsrecht in een breed proces van democratisering dat zich in België voltrok na de twee wereldoorlogen.

Hoe beleefde België de ontwikkeling van het oorlogsrecht in Den Haag (1907)

Duitse krijgsgevangenen in Saint-Marcoult. België zou na de Duitse overgave gebruik maken van een achterpoortje in het oorlogsrecht om meer dan zestigduizend van hen twee jaar lang als dwangarbeiders in te zetten in de 'Kolenslag'.

en Genève (1948)? Hoe paste het deze Conventies toe? Welke positie nam het in op het internationale toneel, op welke manier ging het in de praktijk om met het oorlogsrecht?

Het is verleidelijk om België's rol in de geschiedenis van het oorlogsrecht te beschouwen als die van een passief slachtoffer, dat steeds de wet van de sterkste moest ondergaan. Tweemaal geconfronteerd met een brutale invasie en wrede bezetting door een agressor voor wie 'Befehl' en 'Kriegsnotwendigkeit' volstonden als rechtvaardiging om de meest gruwelijke misdaden te begaan, ligt het voor de hand dat België de uitbreiding en naleving van het oorlogsrecht zeer genegen was. Maar doet een zodanig eenduidige voorstelling van België als onvoorwaardelijk voorstander van een maximaal oorlogsrecht wel recht aan alle nuances?

Het onderzoek naar de Belgische omgang met het oorlogsrecht voeren vanuit een strikt slachtofferperspectief zou ons een veel te beperkt beeld geven. Veel interessanter is het om de confrontatie op te zoeken met de Belgische houding ten aanzien van het oorlogsrecht gedurende de passieve beleving tijdens de Duitse bezettingen enerzijds en anderzijds de actieve toepassing en interpretatie van de oorlogswetten door de Belgische autoriteiten op het moment dat België zelf zich in een dominante positie bevond. Hoe handelde België zelf als bezetter, als oorlogsvoerende en als bewaker van krijgsgevangenen? Ook voor het oorlogsrecht geldt immers: *"The proof of the pudding is in the eating"*.

Een belangrijke periode voor het onderzoek is de bezetting van het Duitse Rijnland

en Ruhrgebied door het Belgische leger in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Vijf jaar na de Duitse bezetting van België bevonden zich tienduizenden Belgische soldaten op vijandelijk grondgebied, waar ze geconfronteerd werden met een vijandige bevolking en terreuraanslagen. De regering zag zich verplicht haar houding als bezetter te bepalen en te antwoorden op de dilemma's die dat met zich meebracht: wat was gerechtvaardigd als de veiligheid van de eigen soldaten bedreigd was? Hoe stond België als bezetter tegenover collectieve straffen, gijzelaars en het respecteren van de plaatselijke instellingen?

Een even interessante casus is die van de Duitse krijgsgevangenen na de Tweede Wereldoorlog. De inzet van bijna 60.000 krijgsgevangenen in de befaamde 'Kolenslag' zou ons land voor het dilemma stellen tussen de juridische en morele plicht tot het respecteren van de Krijgsgevangenenconventie en het economische belang van het tot arbeid dwingen van steeds opstandigere krijgsgevangenen.

Aan de hand van archiefonderzoek van het Auditoraat-generaal, de ministerraad en de ministeries van Buitenlandse Zaken, Justitie en Defensie wordt het dialectische proces geanalyseerd van ervaringen en problemen met de toepassing van het oorlogsrecht in de praktijk, zoals tijdens de Ruhrbezetting, die mee de positiebepaling van België tegenover het oorlogsrecht bepaalden. Via de studie van de parlementaire debatten en een selectie van relevante persartikelen wordt de houding van de Belgische brede publieke opinie in de analyse betrokken.

Rik Verwaest

HENRI STORCK, CINEAST IN BEZET BELGIË

4 augustus 2006. De RTBF opent het televisiejournaal met de volgende, ten onrechte als exclusief aangekondigde mededeling : Henri Storck, de vader van de Belgische film, “die tijdens de bezetting zeer nauw had samengewerkt met de Duitse autoriteiten”, zou daarna geprobeerd hebben “om deze weinig glorieuze periode uit zijn leven te verzwijgen”. Hieruit groeide een polemiek, waarin de nuances, paradoxen en complexe sociale achtergronden verloren gingen.

Dit onderzoek, resultaat van een akkoord tussen het SOMA en de Franse Gemeenschap, probeert klaarheid te scheppen over Henri Storcks filmactiviteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het onderzoek is opgebouwd rond drie krachtlijnen.

Een microkosmos

Hoewel de centrale figuur uiteraard Henri Storck is, wil dit onderzoek de bakens uitzetten voor de studie van de Belgische film tussen 1940 en 1944, een onderwerp dat nog weinig bestudeerd is, op enkele opmerkelijke uitzonderingen na, met name de filmjournaals.

De studie van de Belgische filmwereld tijdens de Tweede Wereldoorlog lijkt onontbeerlijk voor een volledig begrip van de figuur Henri Storck. De analyse van de beroepsactiviteiten van andere Belgische cineasten uit deze periode zoals Jan Vanderheyden, André Cauvin of Charles Dekeukeleire biedt het noodzakelijke vergelijkingsmateriaal om inzicht te krijgen in de keuzevrijheid van

een filmmaker in oorlogstijd. De analyse van de cinematografische microkosmos in deze periode legt het belang bloot van de persoonlijke contacten, vaak ontstaan voor de oorlog, die helpen bij het verklaren van bepaalde ideologisch soms erg verrassende samenwerkingen en vertrouwensrelaties, die tijdens de bezetting blijven bestaan.

Een ruimer chronologisch kader

Het onderzoek beperken tot de oorlogsjaren zelf heeft weinig zin, gezien de overduidelijke continuïteit die de Belgische filmproductie toen kenmerkte. Zoals de meeste toenmalige Belgische cineasten werkt Henri Storck zijn hele carrière op bestelling, bij gebrek aan staatssteun aan de filmindustrie, die pas wordt ingevoerd in de loop van de jaren 1950-1960.

Henri Storcks werk tijdens de oorlog dient ook gekaderd te worden in die economische logica. Wanneer de Belgische filmproductie onder Duitse voogdij wordt geplaatst, maakt Storck tussen 1942 en 1944 zijn film *Boerensymfonie*. De prent wordt gefinancierd door de Nationale Landbouw- en Voedingscorporatie, een instelling die in 1940 wordt opgericht en wordt bestuurd door de Vlaams-nationalist Piet Meuwissen. Deze documentaire, gewijd aan het boerenleven en het werk op het land, is de bekroning van een project waarvoor Storck vanaf 1936 vergeefs financiering heeft gezocht.

De ideologie voorbij

Vandaag herinnert men zich van de Oostendse cineast vooral en vaak enkel maar *Misère au Borinage*, een

Henri Storck (rechts)
bij de opname van
Boerensymfonie tussen
1942 en 1944.

documentaire met sociale inslag uit 1933, een aanklacht tegen de extreme armoede van de mijnwerkers in deze regio. Het filmrepertoire van Henri Storck blijkt echter, op enkele uitzonderingen na, weinig politiek van aard. Het is vooral het beeld van *Misère au Borinage* dat bij het publiek is blijven hangen. Daarbij wordt vergeten dat Storck tijdens zijn carrière meer dan zeventig films heeft gemaakt, een oeuvre dat bijzonder divers is en vaak de stempel draagt van de omstandigheden waarin het tot stand komt.

Het werk van Henri Storck dient bijgevolg niet alleen vanuit een ideologische perspectief benaderd te worden. Andere factoren, zoals de economische druk, de passie voor het filmen en de vormentaal, persoonlijke ambitie en problemen en onverwachte gebeurtenissen in zijn persoonlijk leven dienen in de analyse betrokken te worden. Daarom

is het noodzakelijk de beginvraag te herformuleren. Eerder dan zich af te vragen, zoals *Le Soir* in haar artikel met een titel over vijf kolommen op 6 augustus 2006 "*Storck a-t-il collaboré ?*", moet de vraag luiden : is Storck ooit een geëngageerd filmmaker geweest ?

Film maken

Een uitgebreide studie over alle aspecten van het "film maken" – sociaal, cultureel, politiek, economisch – vóór de jaren zestig kan hieruit voortvloeien. Gezien de afwezigheid van enige vorm van institutionele steun aan de filmproductie dient men zich af te vragen of een Belgisch cineast in deze periode, zowel in oorlogstijd als in vreedestijd, in een zekere mate niet altijd *onder voogdij* werkte.

Bruno Benvindo

WEHRMACHTKINDEREN : EEN BELGISCH TABOE ?

Wat doen bezettingslegers als ze niet vechten ? Zoals mannen in vreedstijd, kijken ze naar vrouwen en proberen ze door hen te worden opgemerkt en ze te versieren. Uit eventuele verhoudingen worden dan soms kinderen geboren. Waar zijn de naar schatting 20.000 à 40.000 dochters en zoons van Belgische vrouwen en Duitse militairen uit de Tweede Wereldoorlog gebleven ? Zijn ze helemaal uit het collectief geheugen verdwenen ? Hoe zijn ze de naoorlogse jaren doorgekomen ? Wat met hun eigen geheugen en identiteitsvorming ?

Sinds in 1993 het werk van de Deense historica Anette Warring, *Tyskerpiger : under besoettelse og retsopgor* (Moffenmeiden onder de bezetting en rechtsordening) verscheen, loopt overal in Europa onderzoek naar het lot van de kinderen van de Tweede Wereldoorlog en ontstaan er verenigingen van *Wehrmacht*kinderen, die vaak op zoek zijn naar hun vader-verwekker. Overal, behalve in de Balkanlanden en België. De historici zijn er zich bovendien van bewust geworden dat lichaam, seks – van mannen én vrouwen – objecten zijn van politiek handelen en dus ook onderwerp moeten worden van politieke geschiedschrijving. De diabolisering van het nazisme heeft echter al wie met Duitsers te maken had, ook de

kinderen, gestigmatiseerd. Daarbij kan de vraag worden gesteld, of men aldus net niet de ondemocratische, racistische en seksistische houdingen en methodes van het nazisme reproduceerde, die men in naam van democratie en vrijheid wou bestrijden.

Uit het onderzoek, waarmee Gerlinda Swillen in september 2007 begon, blijkt dat België, wat de problematiek van de *Wehrmacht*kinderen betreft, een bijzondere plaats inneemt. Archieven en tijdsdocumenten tonen aan dat de bezetter pogde in te grijpen in de verhoudingen van de militairen met de lokale vrouwelijke bevolking. Niet alleen wordt begin 1943 het *Lebensborn*-tehuis *Ardennen* in Wégimont bij Luik opgericht, maar men voert een niet steeds rechtlijnige huwelijkspolitiek – met zelfs postume huwelijken – en kent soms een financiële hulp toe aan de ongehuwde moeder. De racistische basis van de nazi-geboortepolitiek blijft men echter indachtig. Er zou een onderscheid worden gemaakt tussen de kinderen van Vlaams-Germaanse moeders en die van minderwaardige Waalse origine. Maar niet openlijk, ter wille van een goed Duits imago bij de bevolking.

Het onderzoek moet echter verder gaan dan de nazi-ideologie. Vrouw-man verhoudingen, of ze eenmalig, kortstondig of van langere duur zijn, of ze gepaard

gaan met diepere gevoelens, of ze in Duitsland of in de bezette gebieden plaatshebben, lijken ideologisch nogal weerbarstig. Hoe komen ze tot stand ? Wat deden vrouwen als ze hun zwangerschap vaststelden ? Wat wisten de verwekkers/ vaders en hoe gedroegen ze zich ? Welke naam krijgen de kinderen bij hun geboorte; behouden ze die naam ? Hoe reageren omgeving, familie, administratieve en kerkelijke instanties ? Treft de wetgever bijzondere maatregelen ?... Heel wat vragen rijzen, niet alleen van politiek-historische aard, maar ook op sociaal, economisch, medisch, psychisch vlak.

Zonder de getuigenissen van de betrokkenen – de kinderen (nu zestigers), de moeders/vaders als ze nog leven, tijdgenoten, burens, familieleden, medisch personeel... –, is het niet mogelijk het collectief en persoonlijk geheugen te herstellen en de *Wehrmacht*kinderen zichtbaar te maken. Daarom heeft het SOMA

Een soldaat van de *Wehrmacht* uit de Oostkantons met zijn Belgische vrouw en hun zoon in september 1943.

beslist dit onderzoek volmondig te steunen en op zijn website een oproep geplaatst om te getuigen.

Wie wil reageren op dit artikel of wenst in te gaan op de oproep, kan dat op het volgende mailadres :

cegesoma@cegesoma.be t.a.v. Gerlinda Swillen of telefonisch 02/556 92 11.

Gerlinda Swillen

TWEE COLLOQUIA OVER DE KOLONIALE WERELD

Voor de wetenschappelijke activiteiten zijn de laatste maanden vruchtbaar geweest. Zo werd het onderzoeksproject over het collectief geheugen van Belgische oud-kolonialen afgerond. Twee colloquia valoriseerden het onderzoek dat Florence Gillet en Eric Laureys de afgelopen vier jaren voerden. Beide evenementen mochten op een grote interesse van het publiek rekenen.

Het eerste colloquium (10 december 2007) had als thema kolonisten en koloniaal beleid na de Tweede Wereldoorlog. Het bood de gelegenheid voor een vergelijking van de Franse, Britse, Portugese en Nederlandse casussen, zonder uiteraard de Belgische dimensie uit het oog te verliezen.

In de loop van de twintigste eeuw verschoven de maatschappelijke rol van de

koloniale geschiedschrijving langzamerhand van een ideologische vergoelijking van de Europese 'beschavingsmissie' naar een 'beschuldigende' analyse van de misdaden tegen de gekoloniseerden.

Deze evolutie verleende de gekoloniseerden een wereldwijd erkende slachtofferstatus. Koloniale geschiedenis werd nu de geschiedenis van de gekoloniseerde, een geschiedenis waaruit de kolonisten verbannen werden. Recent gooiden Angelsaksische historici, hierin gevolgd door hun Franse collega's, het roer om door te wijzen op de dringende noodzaak om de koloniale en de postkoloniale geschiedschrijving op elkaar te doen aansluiten en aldus de kolonisator te herintroduceren als een volwaardige historische actor. Dit colloquium ging na hoe de aanwezigheid van 'blanken' zich verhiel tot het koloniale beleid.

Zorgden koloniale bestuurders en personeel van ondernemingen doorgaans niet voor een bestendige 'blanke' aanwezigheid, dan was dit wel degelijk het geval voor de agrarische, ambachtelijke of commerciële kolonisten. Hun permanente aanwezigheid in de kolonie

Een deel van het talrijk opgekomen publiek tijdens het colloquium van 10 december 2007 over de kolonisten en de naoorlogse koloniale politiek.

zorgde voor de nodige controverses. Via diverse casussen werden zeer verschillende situaties geschetst, gaande van assimilatie of zelfs integratie van kolonisten tot hun vertrek. Het colloquium boog zich tevens over de houding van het moederland. Zo trachtte de Nederlandse overheid Nederlandse burgers die in de kolonies waren geboren en geïntegreerd, te overhalen om voor de Nederlandse nationaliteit te opteren (Ulbe Bosma). In bepaalde gevallen, zoals in Angola (Fernando Tavares Pimenta), maakten de kolonisten een aparte samenleving uit die zich duidelijk onderscheidde van het moederland. In andere gevallen trachtten zij het profiel van de kolonie grondig te veranderen – dit was het geval in Rhodesië – of stonden zij aan de basis van nieuwe staten in wording. Het Canadese voorbeeld (Kent Fedorowich) mag in dat opzicht exemplarisch heten. De Belgische en Franse casussen werden respectievelijk door Eric Laureys en Jean-Pierre Bat geanalyseerd. Zij toonden aan hoe de kolonisten op uiteenlopende wijze de belangen van de metropool dienden, binnen een krachtsverhouding waarvan de inzet hen grotendeels ontging.

Het tweede colloquium (31 januari-1 februari 2008) boog zich over de zeer actuele problematiek van geschiedenis en herinnering. In aanwezigheid van de Belgische minister van Buitenlandse Zaken en de vertegenwoordiger van de minister van Wetenschapsbeleid richtte het colloquium zich ten volle op de debatten rond herinnering en geschiedenis zoals zij zich vandaag zowel in België als in Congo aandienen.

De standpunten van vakhistorici en de actoren van de koloniale periode lijken op bepaalde punten moeilijk te verzoenen.

Hoe dient men met deze problematiek om te gaan? Om elementen van antwoord op deze vraag aan te reiken, werd het colloquium gestructureerd rond vier thema's: de rol van historici, de actoren van de kolonisatie en hun herinnering aan de koloniale tijd, de plaatsen waar deze herinnering tot uiting komt en ten slotte het debat over het koloniale verleden.

Na de inleidende uiteenzettingen van Carlo Carbone en Rudi Van Doorslaer plaatsten enkele bijdragen de koloniale herinnering in een globaal perspectief. De as historiografie-herinnering vormde daarbij het kader: enerzijds voor België met de impact van de periode onder Leopold II op de wetenschappelijke én journalistieke productie (Guy Vanthemsche), anderzijds voor Congo met een belangrijke bijdrage over hedendaagse existentiële vragen (Isidore Ndaywel è Nziem). Philippe Raxhon bekeek de relatie van historici met de herinnering, alsook de opbouw van gemeenschappelijke historische "kennissokkels" tegenover elkaar concurrerende herinneringen.

In het tweede onderdeel stonden de actoren van de koloniale herinnering centraal. Wie getuigt? Zijn die getuigen representatief? Florence Gillet onderzocht het algemene profiel van de oud-kolonialen en de grote lijnen van hun vertoog. Een reeks bijdragen onderzocht vervolgens de herinnering van specifieke groepen: de kinderen van kolonialen (Peter Verlinden), de kleurlingen (Lissia Jeurissen en Bambi Ceuppens), de westerse minderheden (Rosario Giordano), de oud-kolonisten die nog steeds in Congo verblijven (Benjamin Rubbers).

In derde instantie werd de koloniale herinnering benaderd vanuit de invalshoek

De sprekers tijdens de eerste themasessie van het colloquium 'België-Congo, tussen geschiedenis en herinnering' 31 januari - 1 februari 2008. Deze sessie was gewijd aan de koloniale herinnering in globaal perspectief. Van links naar rechts : Guy Vanthemse (VUB), Guido Gryseels (directeur van het Koninklijk Museum voor Midden Afrika, voorzitter van de sessie), Isidore Ndaywel e Nziem (Universiteit Kinshasa en Paris I Sorbonne) en Philippe Raxhon (Universiteit Luik).

van haar verbeelding en de dragers daarvan: audiovisuele documentaires (Nathalie Tousignant), literatuur (Pierre Halen), propagandafilms (Guido Convents), tentoonstellingen en debatten in Lubumbashi over het dagelijkse leven tijdens de koloniale en postkoloniale periode (Donatien Dibwe dia Mwembu).

Het laatste onderdeel nam de recente controverses en debatten over het koloniale verleden onder de loep : de tentoonstelling in Tervuren over de herinnering van Congo (Guido Gryseels en Aurélie Roger), de periode van Leopold II (Laurent Lica), de onderzoekscommissie over de moord op Lumumba (Emmanuel Gerard). Valérie Rosoux vervolledigde deze benadering met algemenere beschouwing over het slachtofferschap van oud-kolonialen en de rol van de staat.

Emmanuel Gerard trok de conclusies van het colloquium. Hij maakte een onderscheid tussen drie soorten herinneringen. In de eerste plaats zijn eigen herinnering. Daarnaast de herinnering van zij die de koloniale periode beleefden (de kolonialen en de Congolezen). Ten slotte de manier waarop men wenst dat het verleden wordt herinnerd, ofwel : de strijd om een hegemoniaal discours.

Deze twee colloquia zullen een vervolg krijgen in de publicaties die later dit jaar verschijnen. Zij vertolken de uitgesproken interesse van het SOMA voor de impact van kolonisatie en dekolonisatie op de Belgische samenleving.

Chantal Kesteloot

Seminaries 2007-2008

diversiteit en internationalisering

De in 2007-2008 georganiseerde seminars waren bijzonder rijk en gevarieerd. De Tweede Wereldoorlog stond vaak centraal, maar er kwamen ook andere thema's aan bod van de negentiende eeuw tot het einde van de jaren 1990.

Roel Vande Winkel en Ine Van linthout leidden de vertoning van *Wenn die Sonne wieder scheint* in. Deze Duitse film, gebaseerd op Stijn Streuvels' roman *De Vlaschaard*, werd gedraaid in bezet België. De film roept vragen op over het Duitse cultuurbeleid en de rol die de filmproductie daarin speelde.

Michaël Amara zette de resultaten uiteen van zijn proefschrift over de vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij focuste op de situatie van de 500.000 vluchtelingen die langdurig in het buitenland verbleven en in hun gastland geconfronteerd werden met een behandeling die na verloop van tijd duidelijk evolueerde.

Cyrille Fijnaut sprak over de belangrijkste bevindingen van het grote en grootse onderzoeksproject omtrent de geschiedenis van de Nederlandse politie in de negentiende en twintigste eeuw. Hij bleef in het bijzonder stilstaan bij het belang van de Tweede Wereldoorlog, een periode die lange tijd taboe was.

De Britse historicus Geoffrey Roberts hield de grote en controversiële rol van Stalin tijdens de Tweede Wereldoorlog opnieuw tegen het licht. Roberts, specialist bij uitstek, benaderde het onderwerp

met recent opengestelde archieven als vertrekpunt.

Julie Maeck bestudeerde documentaires over de geschiedenis van het Derde Rijk op de Duitse televisie. Zij onderstreepte hoe baanbrekend deze producties soms waren, ook al ging dit aan de televisiekijkers quasi onopgemerkt voorbij.

Via een vergelijkende benadering van de lokale macht in oorlogstijd behandelden Nico Wouters en Peter Romijn de essentiële rol die de burgemeesters speelden. Deze fungeerden als ware bemiddelaars tussen de bezettingsmacht met zijn steeds grotere eisen en de bevolking die steeds meer te kampen had met de bevoorradingproblematiek en de druk verbonden aan de invoering van de verplichte tewerkstelling.

Met België als vertrekpunt dompelde Klaartje Schrijvers ons onder in de fascinerende en complexe wereld van de anticommunistische en extreemrechtse netwerken in het naoorlogse Europa.

Ten slotte schetste Xavier Dellicour een portret van de wereld van de jazz in Luik ten tijde van de bevrijding en de aanwezigheid van de Amerikaanse troepen.

De seminars vormen voor ons een onontbeerlijke schakel met een publiek van geïnteresseerden én historici. Daarbij wordt duidelijk invulling gegeven aan onze opdracht van publieke dienstverlening, zowel in zijn wetenschappelijke als maatschappelijke betekenis.

De seminars lokken steeds meer bezoekers. Hier een deel van de toehoorders bij het seminarie van 16 april 2008 met Julie Maeck (rechts aan de tafel vooraan naast Chantal Kesteloot, hoofd van de Afdeling wetenschappelijke activiteiten en publicaties van het SOMA) die spreekt over de documentaires over het Derde Rijk op de Duitse televisie.

Het SOMA heeft zich aangesloten bij het meerjarenproject *Occupations militaires en Europe (OME)* dat, in de persoon van professor Chanut, wordt gepatroneerd door de *Université de Lille III*. Vier sessies vonden plaats aan de *Université de Lille* en één aan het SOMA.

Naast het voorstellen van de bronnen en het aftasten van de nationale historiografische tradities, draaide dit eerste jaar vooral rond de lexicale evolutie, zodat het begrip bezetting kon worden gehistoriseerd. Hoe werd de toestand die wij vandaag onder dat woord verstaan, in andere periodes en landen aangeduid? Welke criteria kunnen worden gebruikt om invasie, bezetting, annexatie, maar ook bezetting in oorlogstijd, bezetting onder wapenstilstand en bezetting in vreedstijid van elkaar te onderscheiden? Hoe werden deze begrippen vertaald in het vocabularium van de tijdgenoten, en dit van de veertiende tot de twintigste eeuw?

Tijdens een sessie in het SOMA kregen deze terminologische bedenkingen een juridisch verlengde rondom het begrip oorlogsrecht. In drie uiteenzettingen werd de periode van het einde van de negentiende eeuw tot de periode na 1945 bestreken. Concreet behandelden de exposés de uitbouw van het oorlogsrecht en de reactie van de Belgische politieke wereld daarop (Emmanuel Debruyne), het internationaal recht en de ervaring van de Eerste Wereldoorlog (Laurence Van Ypersele) en de toepassing van de internationale wetgeving tijdens de Tweede Wereldoorlog (Rik Verwaest).

Zeven sessies worden nog gehouden in het academiejaar 2008-2009. Onder de thema's die aan bod zullen komen, vermelden wij reeds de kwestie van de ordehandhaving, oorlog en private ruimtes, de militarisering van bezette samenlevingen, de economische exploitatie,...

Chantal Kesteloot

CULTURELE EN KOLONIALE GESCHIEDENIS door de ogen van “jonge historici”

Het SOMA vond het ook dit jaar aangewezen om het werk van recent afgestudeerde historici te valoriseren. Het is daarmee niet aan zijn proefstuk toe. De twee voorgaande edities waren gewijd aan de twee wereldoorlogen en de koloniale geschiedenis. Met de masterverhandelingen als uitgangspunt geeft het lopend onderzoek dat aan de verschillende universiteiten wordt gevoerd. Het verleent historici uit het hele land tevens een forum om elkaar te ontmoeten.

Met het oordeel van de promotores als aanknopingspunt werden de auteurs van de betere verhandelingen uitgenodigd om in een vijftiental minuten hun probleemstelling uiteen te zetten, met een bijzondere nadruk op het vernieuwende karakter van de behandelde thematiek en de conclusies waartoe het werk heeft geleid. Dit jaar stonden twee thema's op het voorplan tijdens evenveel studiedagen : enerzijds de culturele- en gendergeschiedenis van de vooroorlogse tot de naoorlogse periode (17 maart 2008), anderzijds de koloniale geschiedenis (20 maart 2008).

Koloniale geschiedenis is een onderzoeksonderwerp dat ontegensprekelijk in de lift zit. Vandaar dat het thema ook dit jaar werd weerhouden. Onder het voorgestelde onderzoek signaleren wij de koloniale kunstpolitiek en de interactie tussen de

koloniale kunstenaars en het ministerie van Koloniën, de uitbouw van het toerisme in Belgisch Kongo of nog de analyse van het koloniale beleid van de latere koning Leopold III. Maar de onderzoeken gingen evengoed over gekoloniseerde bevolkingen, de Kongolese matrozen in de Belgische Scheepvaartmaatschappij en de repressie van het Kimbanguïsme door verplichte toewijzing van een verblijfplaats en internering in kampen.

Wat de culturele geschiedenis betreft, werd een diversiteit aan thema's aangeraakt, gaande van de danscultuur in Antwerpen, over de plaats van de film in het katholiek onderwijs, tot de architectuur tijdens het interbellum via de personen van Paul Otlet enerzijds en Huib Hoste anderzijds. Het onderdeel gendergeschiedenis leidde ons van het interbellum naar vandaag en bestreek onderwerpen als de geschiedenis van het ondergoed, representaties, de Miss België-wedstrijd, de televisie-omroepsters en luchtvaartstewardessen.

Een aantal jonge historici op de studiedag van 17 maart 2008 over culturele geschiedenis en gender voor en na de Tweede Wereldoorlog.

Chantal Kesteloot

DE *BEG-CHTP*

de Tweede Wereldoorlog, de jaren zeventig en de koloniale herinnering

In 2007-2008 verschenen de nummers 18 en 19 van de *BEG-CHTP*. Het eerste is gewijd aan de jaren zeventig, het laatste is een algemeen nummer met vooral aandacht voor de Tweede Wereldoorlog en de problematiek van herinnering en herdenken.

In het nummer over de jaren zeventig

komen vooral cultuurhistorische thema's aan bod : de artistieke productie, de plaats van de jongeren en de homoseksualiteit. Via een uitstap naar de sociale geschiedenis wordt ook de invloed van mei '68 op de arbeidersbeweging niet vergeten. Het nummer plaatst zich binnen een historisch onderzoeksveld dat in volle ontwikkeling is. Het stelt het klassieke beeld bij dat over de jaren zeventig bestaat : crisis en economische achteruitgang. Wat eruit naar voor komt, is een decennium dat drager is van veranderingen en verwachtingen, maar ook van nieuwe manieren van denken en van leven.

Het nummer opent met een bijdrage van Virginie Devillez. Zij bekijkt de opkomst van nieuwe vormen van artistieke manifestaties en producties in een museaal landschap dat weinig plaats inruimt voor hedendaagse kunst. Het artikel besteedt bijzondere aandacht aan de regionale specificiteiten in een land waar de culturele communautarisering zich allengs doorzette, zowel in de feiten als in de institutionele logica.

Nancy Delhalle behandelt de nieuwe ideeën en praktijken in het theater die zich afzetten tegen de dominantie van de traditionele theateropvattingen. Véronique Pouillard schetst een intrigerend portret van de mode en de *haute couture* – een wereld in volle beweging. Zij onderzoekt de oorzaken van de ondergang van de *haute couture*, veranderingen in de kledingdistributie en in het consumptiegedrag, de rol van de grote kledingketens alsook de opkomst van alternatieve boetieks.

Tijdens dit decennium gaat ook de jeugd sterk op de voorgrond treden. Dit brengt een wil tot kanalisering en de wens tot omkadering met zich mee. De jeugdhuizen staan symbool voor deze evolutie. Zoals Jan-Frederik Abbeloos aantoonde, stellen zij zich enerzijds voor als leerscholen voor de democratie, terwijl ze door de jongeren zelf in de eerste plaats als recreatieve ontmoetingsplaatsen worden gezien.

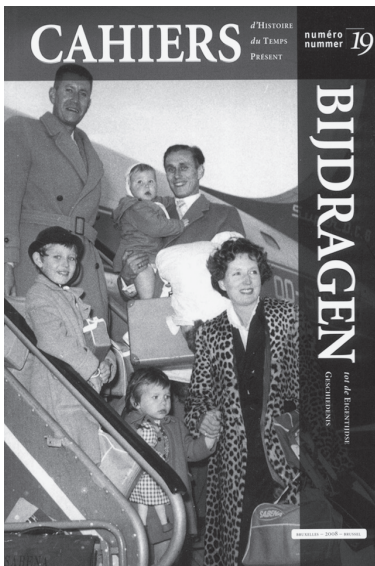
In een context waarin zich een zekere openheid lijkt aan te kondigen, wagen sommige homoseksuelen het erop en treden uit de clandestiniteit. Dit is echter verre van een algemeen verschijnsel. Het is een thema waarnaar tot nog toe weinig historisch onderzoek was verricht. Bart Hellinck spitst zich vooral toe op de groepen die zich in Vlaanderen en Brussel gaan ontwikkelen.

Mei 68 liet zijn stempel na op de arbeidersbeweging. Rik Hemmerijckx beschrijft de opkomst van een stroming

die spontaan opwelt in sommige arbeidersmilieus en die ontsnapt aan de directe controle van de erkende vakbonden. Ze wordt gedragen door jonge arbeiders en immigranten, die weinig in de traditionele structuren van de vakbonden geïntegreerd zijn. Op het einde van het decennium lijken de vakbonden erin geslaagd deze nieuwe groepen arbeiders voor zich te winnen en de uitdagingen die van dit proces en van de extreemlinkse ideologieën uitgingen, te hebben getrotseerd.

Dit nummer bevat ook twee kronieken : de ene is gewijd aan de thematiek van de verwerking van het verleden in de geschiedfilosofie, de andere is gewijd aan de evolutie in de historiografie van het Italiaanse fascisme.

Nummer 19 weerspiegelt het onderzoek van jonge historici. In essentie vormen twee pijlers de rode draad : de Tweede Wereldoorlog en zijn erfenis enerzijds en de herinnerings- en herdenkingsproblematiek anderzijds.

Robby Van Eetvelde pakt de mythe van een geduchte en gevreesde Gestapo aan en confronteert deze met de realiteit op het terrein, in dit geval deze van de Antwerpse Sipo-SD.

Hij komt tot opmerkelijke conclusies. Carolien Van Loon stelt op haar beurt een artikel voor over de vrouwen die tijdens de bevrijding werden kaalgeschoren. Zij kadert deze problematiek in een bredere context en maakt daarbij gebruik van inzichten ontleend aan de sociale psychologie en de antropologie.

Florence Gillet presenteert de eerste resultaten van een uitgebreid onderzoek dat aan het SOMA werd gevoerd naar het collectief geheugen van de gewezen Belgische koloniale. De laatste jaren won de geschiedenis van de koloniale periode sterk aan belangstelling, zij het niet altijd gespeend van enige polemiek.

Ook Viktoria von Hoffmann schrijft zich in een eigentijdse problematiek in, meer bepaald deze van het onderzoek naar herdenkingsfenomenen. In haar studie van de herdenking van de 300ste verjaardag van de moord op Sébastien La Ruelle, toont zij aan hoe het evenement kaderde in een bijzonder gevoelige Luikse 'identiteitscontext' van de jaren dertig.

Het nummer bevat eveneens een kroniek door Hannelore Vandebroek, gewijd aan haar onderzoek over vrouwen en verplichte tewerkstelling in Duitsland.

Elk artikel wordt geïllustreerd met zorgvuldig uitgekozen beeldmateriaal. Beide nummers bevatten ook een rubriek "bibliotheek" waarin besprekingen zijn opgenomen van recent verschenen publicaties over de Belgische geschiedenis.

Chantal Kesteloot

DE MILITAIRE COLLABORATIE in Franstalig België

In februari 2008 verscheen het boek *Te wapen voor Hitler. Gewapende collaboratie in België 1940-1944* van de jonge historica Flore Plisnier. Het is een co-editie van Meulenhoff/Manteau en het SOMA en werd gesuperviseerd door Alain Colignon en Fabrice Maerten van de wetenschappelijke ploeg van het SOMA. Maerten schreef het voorwoord en staat borg voor de wetenschappelijke kwaliteit van het boek. Deze originele synthese kreeg al veel mediabelangstelling.

Het boek is het resultaat van een in 2003 onder auspiciën van het SOMA uitgevoerd onderzoek, gefinancierd door de vrienden van de dienst Hotton, een gewapende verzetsorganisatie. Het werk, dat tegelijk in het Nederlands en het Frans (door Luc Pire) wordt uitgegeven, levert heel wat nieuwe inzichten op. We beperken ons tot de voornaamste.

Een aantal Franstaligen kiest van het begin van de bezetting voor de collaboratie onder leiding van Léon Degrelle. Deze laatste gebruikt de collaboratie om de Belgische samenleving te controleren en zijn eigen grootse dromen waar te maken. Om meer gehoor te krijgen bij de hoge instanties van het *Reich* richt hij in de zomer van 1941 het Waals Legioen op, dat zij aan zij met de Duitse troepen vecht tegen het Sovjetleger. Tegelijk infiltreren rexisten langzamerhand de lokale en regionale raderwerken van het staatsapparaat in Wallonië. Beetje bij beetje verlaten de oude machthebbers,

vrijwillig of gedwongen, hun posten: de afkeer om zich aan de bezetter te onderwerpen neemt toe. De publieke opinie verafschuwt de collaborateurs al omdat ze in hun ogen het vaderland verraden hebben, maar gaandeweg slaat de afschuw om in haat. De collaborateurs worden gezien als het symbool van de vernedering door een vreemde mogendheid terwijl de bevolking meer en meer te lijden heeft onder de verslechtering van de levensomstandigheden en de toename van de repressie.

Aangewakkerd door de Kommunistische Partij, die een grote volksbeweging wil opzetten om het land te helpen bevrijden, maar vooral de Sovjetroepen wil ontlasten, neemt het geweld tegen collaborateurs vanaf 1942 steeds meer de vorm aan van bloedige aanslagen. In het nauw gedreven en onvoldoende beschermd door de bezetter, bouwen de aanhangers van Degrelle vanaf 1943 politie- en zelfverdedigingstructuren uit. Een ongenadige strijd barst los tussen een minderheid van collaborateurs die ten einde raad zijn en het verzet dat op de onvoorwaardelijke steun van de bevolking kan rekenen. In bepaalde delen van Wallonië, vooral in Henegouwen, draait deze confrontatie de laatste maanden van de bezetting uit op een miniburgeroorlog die honderden doden eist bij de collaborateurs, maar ook bij de bevolking die het slachtoffer wordt van represailles van rexistische bendes en van de bezetter.

Het chronologisch opgebouwde *Te wapen voor Hitler* beperkt zich niet tot de

analyse van het proces dat heeft geleid tot de marginalisering en radicalisering van de collaboratie in het zuiden van het land of tot een beschrijving van de tegenslagen van het Waals Legioen en de misdrijven van de rexistische bendes. Het boek is tevens een groepsportret. Dat is het meest originele aspect ervan. De auteur schetst een onthullend beeld van het menselijk web van de paramilitaire, militaire en politionele collaboratie in Franstalig België. De grote verdienste van het boek zijn de precieze antwoorden op een reeks vragen over het profiel, de motieven, de leeftijd, de geografische herkomst en het sociaal milieu van een categorie collaborateurs die nog niet was onderzocht. De eerste contingents van

het Waals Legioen worden gerekruteerd onder de antidemocratische en anticommunistische katholieke burgerij. Heel snel maken deze 'idealisten' plaats, zowel aan het Oostfront als bij de gewapende collaboratie in het Franstalige landsgedeelte, voor jonge mannen in de marge van de arbeidersklasse die in dit engagement een middel zien om aan de miserie te ontsnappen.

Hun persoonlijkheid, maar vooral hun daden bepalen in sterke mate het beeld van de collaboratie in het zuiden van het land. Het boek maakt de weigering begrijpelijk van elke vorm van toegeeflijkheid van de Waalse en Brusselse publieke opinie tegenover hun medeburgers die de kant kozen van de bezetter en de stilzwijgende wil hen tot de vergetelheid te veroordelen.

Het boek is rijk geïllustreerd. De illustraties visualiseren de propaganda, de inlijving, de discipline en het geweld die zo typerend zijn voor de wereld van het nazisme.

Het boek van **Flore PLISNIER**, *Te wapen voor Hitler. Gewapende collaboratie in Franstalig België 1940-1944*. Voorwoord en wetenschappelijke leiding : Fabrice MAERTEN, 14 x 21,5 cm, 181 p. + 64 p. illustraties kan besteld worden bij het SOMA (lieve.maes@cegesoma.be, telefoon : 02/556.92.07). Het boek kost 19 euro (+ portkosten) i.p.v. 22,50 euro in de boekhandel.

Fabrice Maerten

DE COLLABORATIE IN LUXEMBURG en België vergeleken

In mei 2006 organiseerden het Luxemburgse Nationaal Archief en het SOMA een internationaal colloquium in het prestigieuze kader van de abdij van Neumünster in het Groothertogdom. De acta van deze belangrijke wetenschappelijke bijeenkomst zijn pas in het Frans gepubliceerd onder de titel *Collaboration : Nazification ? Le cas du Luxembourg à la lumière des situations française, belge et néerlandaise*.

De bundel bestaat uit zeventien bijdragen en is opgesplitst in vijf delen.

Het eerste behandelt de problematiek van de wettelijkheid/legitimiteit van de bezetting/annexatie. Voor België is vooral het artikel van de Antwerpse historicus Herman Van Goethem over de conventie van Den Haag en de administratieve collaboratie van belang. Het tweede deel van het boek handelt over de staatsstructuren en de Duitse bezetting. Nico Wouters, bekend om zijn publicaties over de oorlogsburgemeesters en de administratieve collaboratie in bezet België, stelt op een synthetische wijze de kwestie van de politiek van het minste kwaad in ons land aan de orde. Het derde deel over de politieke collaboratie is het meest uitgebreid : het bestaat uit zeven bijdragen, vooral gewijd aan Luxemburg. Bruno De Wever, dé specialist van de collaboratie in Vlaanderen, brengt een

waardevolle synthese van meer dan vijftig bladzijden over de collaboratie in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het vierde deel behandelt de economie onder Duitse bezetting, met onder meer een artikel van Patrick Nefors over de industriële collaboratie in bezet België, het onderwerp van zijn proefschrift. In het laatste deel over de historiografie van de collaboratie en de herinnering in de naoorlogse samenleving analyseert Rudi Van Doorslaer, directeur van het SOMA, de politieke erfenis van de oorlog in het algemeen en de collaboratie in het bijzonder in België van 1945 tot 2000.

Kortom, naast het comparatieve luik met focus op het Groothertogdom Luxemburg biedt het boek een zeer interessante synthese van de collaboratie in bezet België. Dat laatste thema beslaat 155 van de 440 pagina's aan wetenschappelijke bijdragen die het werk rijk is.

Het boek *Collaboration : Nazification ? Le cas du Luxembourg à la lumière des situations française, belge et néerlandaise. Actes du colloque international tenu au Centre culturel de rencontre de l'abbaye de Neumünster en mai 2006*, 15 x 21 cm, 479 p., waarvan 8 illustraties, is in maart 2008 uitgegeven door de *Archives nationales* van het Groothertogdom Luxemburg. Het kan besteld worden bij het SOMA (lieve.maes@cegesoma.be, telefoon : 02/556.92.07) en kost 18 euro + portkosten.

Fabrice Maerten

DE GEHEIME OORLOG van de Belgische spionnen

Enkele weken geleden verscheen het boek *La guerre secrète des espions belges, 1940-1944* de handelseditie van het proefschrift van Emmanuel Debruyne, waaraan hij meerdere jaren werkte als SOMA-onderzoeker. Het is een fundamentele studie die toelaat de werking van de inlichtingsdiensten te begrijpen, maar ook en vooral om inzicht te verwerven in de mentaliteit van de vrouwen en mannen die deel uitmaken van deze diensten in bezet België.

Zomer 1940. Terwijl het grootste deel van de bevolking en de overheden bereid zijn de greep van de bezetter te aanvaarden, besluiten kleine groepen 'iets te doen' tegen wie zij beschouwen als de vijand. Vele pioniers van de clandestiene strijd kiezen, zoals in 1914, voor spionage.

De band met de Belgische en Britse overheden in Londen, nochtans essentieel voor de efficiëntie van het optreden van de inlichtingsdiensten, is aanvankelijk nagenoeg onbestaande. De opbouw van een duurzame relatie laat vele maanden op zich wachten. De dialoog tussen mannen en vrouwen geconfronteerd met de moeilijkheden en gevaren van het terrein en degenen die de activiteiten in Londen aansturen, de Belgische staatsveiligheid en de Britse *Secret Intelligence Service*, zal echter nooit eenvoudig worden.

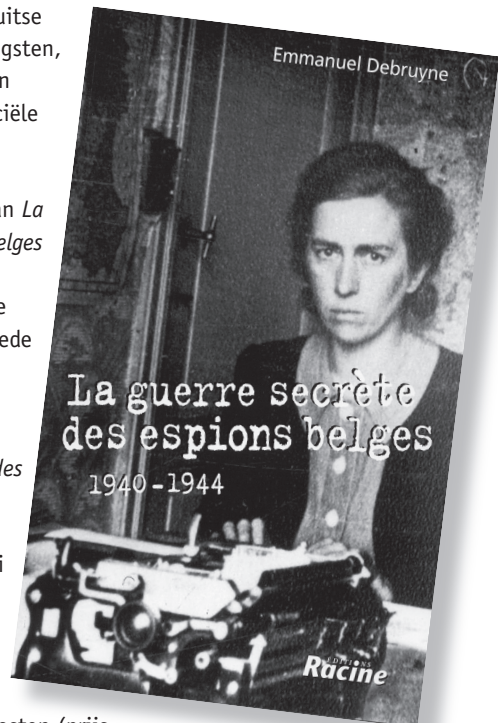
Ondanks vele tegenslagen perfectioneren de inlichtingsdiensten vier jaar lang hun technieken om informatie te verzamelen

en over te maken. Aan de vooravond van de geallieerde landing zijn duizenden agenten actief die, zoals toenmalig Eerste minister Hubert Pierlot het uitdrukt, ervoor zorgen dat België een 'glazen huis' is voor de geallieerden.

Het boek gaat op al deze aspecten in. Maar het meest vernieuwende is dat de auteur, aan de hand van een zeer scherpe analyse, duidelijk weet te maken hoe de gelegenheidsspionnen van Zéro, Luc-Marc, Clarence, Mill, Bayard, Tégat en andere diensten erin geslaagd zijn dag na dag af te rekenen met de Duitse politiediensten, met hun angsten, met hun frustraties, met hun onzekerheden en met financiële problemen.

Onder meer om die reden kan *La guerre secrète des espions belges 1940-1944* beschouwd worden als een van de beste recente werken over de Tweede Wereldoorlog in België.

Het boek van **Emmanuel DEBRUYNE**, *La guerre secrète des espions belges, 1940-1944*, 15 x 23 cm, 396 p., 16 p. illustraties verscheen in mei 2008 bij Racine. Het kan besteld worden bij het SOMA (lieve.maes@cegesoma.be, telefoon : 02 556.92.07) en kost 24, 95 euro + portkosten (prijs in de boekhandel : 29, 95 euro).

Fabrice Maerten

EEN WELKOME STEUN

Een hechte groep vrijwilligers en een efficiënte kern correspondenten stellen het SOMA in staat zijn vele opdrachten nog beter te vervullen. De vrijwilligers zijn van grote waarde voor het verwerken van de documentatie terwijl de correspondenten bijdragen tot de uitstraling van

de instelling en de ontwikkeling van het onderzoek.

Het SOMA kan al vele jaren rekenen op de medewerking van een dynamische ploeg vrijwilligers. Onder leiding van Dirk Martin, hoofd van de afdeling documentatie, doen ze essentieel klasseer- en inventariseringswerk van fondsen met

betrekking tot de politieke en culturele geschiedenis van België tussen 1914 en de jaren zeventig in het algemeen en de beide wereldoorlogen in het bijzonder. De vrijwilligers betrekken ruime lokalen en krijgen dezelfde logistieke ondersteuning als het personeel van het SOMA. Ze zijn ook betrokken bij verschillende collectieve projecten van de instelling.

In de lente van 2008 waren acht vrijwilligers actief in het SOMA. Pierre Brolet, Jacques Drouart, Michel Mombeek en Sylvain Wolf ontsluiten archief. Mania Kozyreff en Bruno

Zes van de acht vrijwilligers van het SOMA in de lente van 2008. Zittend van links naar rechts: Jacques Drouart, Sylvain Wolf, Bruno Picard. Rechtstaand van links naar rechts: Pierre Brolet, Michel Mombeek ent Gilbert Waeyenberg.

Twee vrouwelijke vrijwilligers : Annie Sliwka en Manya Kozyreff.

Picard klasseren de collectie persknipsels van de bibliotheek. Annie Sliwka en Gilbert Waeyenberg verwerken de foto's van de afdeling beeld en geluid. Jacques Drouart en Gilbert Waeyenberg hebben het Centrum ondertussen verlaten. De eerste om van zijn welverdiend pensioen te genieten, de tweede om meer tijd te hebben voor een ander engagement in het vrijwilligerswerk.

Wie interesse heeft om vrijwilliger te worden kan contact opnemen met Dirk Martin (dirk.martin@cegesoma.be - telefoon : 02/556.92.13).

Om de aanwezigheid op het wetenschappelijke en documentaire vlak te versterken op de terreinen die tot zijn takenpakket behoren, **heeft het SOMA een netwerk van correspondenten uitgebouwd**. In ruil voor de intellectuele en logistieke steun van het SOMA stellen ze hun onderzoeksresultaten prioritair ter beschikking van de instelling, treden ze op als tussenpersoon bij de verwerving van documentatie en kan het SOMA op hen een beroep doen om heel precieze vragen van het publiek te beantwoorden. Momenteel zijn er zes correspondenten.

Pascal Deloge, doctor in de geschiedenis van de *Université catholique de Louvain* (UCL), werkt over de industrie en de Europese samenwerking op het vlak van de bewapening van de jaren dertig tot vandaag. Jocelyn Grégoire, doctor in de geschiedenis van de *Université de Liège* (ULg), is correspondent voor de sector beeld en geluid. Hij zorgt ervoor dat de beeld- en geluidsopnames over de jaren 1930-2007, de ermee verbonden archieven over radio en TV, over de volkscultuur en de transfer van

historische kennis ter beschikking worden gesteld van het publiek van het SOMA. Insa Meinen, doctor in de geschiedenis en onderzoeker aan de universiteit van Konstanz, bestudeert de Duitse bezetting in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze werkt vooral over de vervolging en deportatie van de Joden. Gerlinda Swillen, licentiaat Germaanse filologie en voorzitter van het Masereelfonds, bestudeert de geseksualiseerde relaties tussen 'vijandelijke' bevolkingen in oorlogstijd. Etienne Verhoeven, licentiaat moraalwetenschappen van de universiteit Gent en gepensioneerd redacteur van de VRT, onderzoekt de inlichtingsdiensten die actief waren in België en de buurlanden van de jaren dertig tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. Hij is vooral geïnteresseerd in de netwerken van het verzet en de Duitse spionage. Het onderzoek van Jacques Wynants, licentiaat geschiedenis van de *Université catholique de Louvain (UCL)*, is toegespitst op de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder in Verviers en omstreken, in Duitstalig België, op het dagelijks leven en het onderwijs.

Aanvragen om correspondent te worden, kunnen gericht worden aan de directeur van het SOMA (rudi.vandoorslaer@cegesoma.be).

Fabrice Maerten

EEN DYNAMISCHE VZW

Op 21 maart 1991 werd de vzw De Vrienden van het Navorsings- en Studiecetrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog opgericht, met Georges Michotte als voorzitter en Jacques Pilate als ondervoorzitter. Bij haar ontstaan telde de vzw slechts een handvol leden. Sindsdien is de vereniging gegroeid en ruimer bekend geraakt. Nooit echter werd de oorspronkelijke doelstelling uit het oog verloren :

- de activiteiten van het Centrum bevorderen door het bij te staan in de uitvoering van zijn taken;
- de interesse voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog bevorderen;
- personen die belangstelling hebben voor de opdracht van het SOMA proberen samen te brengen.

Nu is de vzw bijna meerderjarig. In maart 2009 wordt ze 18 ! De vereniging telt op dit ogenblik meer dan 160 leden en organiseerde de voorbije jaren tal van activiteiten.

Enkele voorbeelden :

- een wedstrijd rond oorlogsverhalen, waarvan de meest markante uitgegeven en zelfs heruitgegeven werden;
- een wedstrijd voor originele foto's over de terugkeer naar België van krijgsgevangenen, politieke gevangenen en verplicht tewerkgestelden op het einde van de Tweede Wereldoorlog;

- bezoeken aan het Openluchtmuseum *Atlantikwall* te Raversijde, de Maginotlinie, *La Coupole* te Wizernes, het fort van Eben-Emael;
- de voorstelling in het Nationaal Memoriaal Fort van Breendonk van het boek *Breendonk 1940-1945. De geschiedenis* van historicus Patrick Nefors;
- vertoningen van de documentaire films *La bataille des Ardennes. 60 ans après* van André Dartevelle, producer bij de RTBF; *Rendez-vous with freedom : A true story of Escape, Evasion and Remembrance* van Walter Verstraeten; en, geheel onlangs nog, *Brigadistas* van de Duitse cineast Daniel Burkholz over de Spaanse burgeroorlog, ingeleid door Alvin De Coninck (lid van de vzw) en toegelicht door Rudi Van Doorslaer (directeur van het SOMA).

In 2007 werd Jacques Wynants, historicus, voormalig directeur van een middelbare school en sinds lang correspondent van het Centrum, tot nieuwe voorzitter van de vzw gekozen. Hij deed met de 'schwung' van Verviers, vanwaar hij afkomstig is, een nieuwe wind waaien door de vzw.

De vzw plant in 2008 de publicatie van een brochure van een van haar leden, Marcel Franckson (voorzitter van de Verbroedering van de dienst Hotton). Het werk gaat over de gewapende collaboratie in Fagne en Thiérache, gebaseerd op de herinneringen van de auteur over de confrontaties die hij had met collaborateurs.

Dit jaar staan nog een paar andere projecten op stapel, in het bijzonder :

- het uitschrijven van een beurs voor onderzoek door een licentiaat/master geschiedenis over een onderwerp met betrekking tot de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog;
- het uitnodigen van journalist Peter Verlinden die onlangs het boek *Achterblijven in Congo* publiceerde. Het werd door het Davidsfonds uitgegeven en gaat over de perceptie van de Kongolees van de dekolonisatie van zijn land;

Lid worden ?

Aan de jaarlijkse lidmaatschapsbijdrage van 10 euro zijn de volgende voordelen verbonden: gratis toegang tot de leeszaal van het Centrum, uitnodigingen voor alle seminaries (op verzoek : 02/556.92.11), colloquia en andere door het SOMA georganiseerde activiteiten, 30 % korting op alle publicaties van het Centrum (de *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* uitgezonderd).

Wie interesse heeft, kan contact opnemen met :

Isabelle Ponteville
secretaris-generaal van de vzw
Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel
02/556.92.09
isabelle.ponteville@cegesoma.be.

Jacques Wynants, sinds lang correspondent van het Centrum en de dynamische nieuwe voorzitter van de vzw Vrienden van het SOMA.

België - Belgique
P.B. - P.P.
1070 Brussel, 7
BC 11568

FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID

.be

Afz. SOMA - Luchtvaartsquare 29 - 1070 Brussel ISSN 0772 - 120 X